

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון ה. גורדון
החוג למדע המדינה

אינתיפאדת אל קודס ומאפייניה - ההתרחשות ברשתות החברתיות והמציאות בשטח

עבודה במסגרת הקורס: "אינטרנט וסייבר במזרח התיכון"

מרצה: ד"ר טל פבל

מגיש: עידו עופר

ת"ז: 201516598

דוא"ל: idofer90@gmail.com

סמסטר ב', התשע"ו

אוקטובר 2016

תוכן עניינים

5.....	הקדמה – מאפייני אינטיפאדת אל קודס
5.....	פריצת האירועים והגדרתם כאינטיפאדה
7.....	האם האינטיפאדה הסתיימה?
8.....	המניע להתפרצות האירועים
8.....	אפיון על פי חתכים גיאוגרפיים
9.....	אפיון על פי מתווה הפיגוע
10.....	אפיון המפגעים ושיוכם הארגוני
12.....	פרק ראשון – מאפייני השימוש ברשתות החברתיות
12.....	המניע לביצוע הפיגועים
14.....	סיכול ע"י הצבא והשב"כ באמצעות מעקב ברשתות החברתיות
15.....	פעילות הארגונים הפלסטינים ברשתות החברתיות
19.....	הפיצול בין עזה לאיו"ש בראי הרשתות החברתיות
21.....	תיעוד הפיגועים בשל נגישות התקשורת באמצעות הטלפונים החכמים
23.....	הפצת שירים, וקליפים ביוטיוב וברשתות החברתיות
23.....	תיוגים ("האשטאג") בטוויטר ובפייסבוק
25.....	הפצת דיסאינפורמציה
27.....	פרק שני – מוטיבים מרכזיים בשיח הגולשים ברשתות החברתיות
27.....	מסגד אלאקצא בסכנה
28.....	שהיד הוא שהיד
29.....	הקריאה "דקור!"
30.....	הסכין כנשק פשוט וחיסול המפגעים כפשע
32.....	פיגועי הדקירה כביטוי ייאוש - "בהמש"
33.....	סיכום ומסקנות
36.....	ביבליוגרפיה

רשימת איורים

7.....	איור 1 - הרוגים ישראלים מטרור פלסטיני בשנת 2015, בחתך ע"פ מתווה וחודש
18.....	איור 2- מודעות אבל של קאסם ג'אבר ואמיר אלג'ידי מטעם חמאס ומטעם פתח
19.....	איור 3 - קריקטורה בקריאה לבצע פיגועי דקירה ובביקורת על פתח וחמאס
21.....	איור 4 - קריקטורות של האומן בהאא' יאסין מעמוד הטוויטר של חמאס
22.....	איור 5 - פתיח לקליפ "עשאק אלטען", אולפני ערוץ אלאקצא
25.....	איור 6 - לוגו התגית #אינטיפאדת_אל_קודס שהוציאה חמאס
30.....	איור 7 - קריקטורה של האומן העזתי בהאא' יאסין
31.....	איור 8 - קריקטורה של האומן הירדני לטיף פתיאני
32.....	איור 9 - הקליפ "#בהמש" של הזמר קאסם אלנג'אר

מבוא

בעשור האחרון, עם התפתחות הרשתות החברתיות והתרחבות השימוש בהן ברחבי העולם, והמזרח התיכון בפרט, נודעת להן השפעה רחבה על התרחשויות היסטוריות חשובות בעולם ובאזורנו. הרשתות החברתיות מהוות זירת התרחשות נבדלת המתקיימת במקביל למציאות בזירות ההתרחשות הגיאוגרפיות, ומתרחשים בה אירועים בעלי השלכות במגוון תחומים: חברתיות, פוליטיות, צבאיות, דתיות ועוד. כך לדוגמא, אירועי "האביב הערבי" ובראשם ההפיכה שהביאה לנפילת משטרו של מבארכ במצרים, זכו לכינוי "מהפכת הפייסבוק", בשל הטענה כי השימוש ברשת החברתית סייע לארגון המחאות נגד משטר מבארכ, אשר הביאו בסופו של דבר לנפילתו.

אף שכאמור העולם הווירטואלי של הרשתות החברתיות הינו מוקד התרחשות עצמאי ביחס למציאות וההתרחשויות בשטח, האירועים המתרחשים בעולם הווירטואלי אינם מנותקים מהמציאות בשטח וניתן להצביע על קשרי גומלין ביניהם באופנים רבים.

בעבודה זו אבקש לבחון ולאפיין את תפקידן והשפעתן של הרשתות החברתיות על המציאות בשטח במהלך גל הטרור הפלסטיני נגד ישראל שהחל בספטמבר 2015, והמכונה בפי הפלסטינים "אינתיפאדת אל קודס" (אינתיפאדת ירושלים). עבודה זו מורכבת מהקדמה ומשני פרקים שנועדו לבחון את הקשר בין המציאות הצבאית והאזרחית בשטחי ישראל ואיו"ש במהלך האירועים, ובין ההתרחשויות שהתקיימו באותה התקופה בעולם הווירטואלי של הרשתות החברתיות:

ההקדמה - לפני שנוכל לבחון ולאפיין את השפעת הרשתות החברתיות על מהלך האירועים לאורך "אינתיפאדת אל קודס" וכן לבחון את מאפייני השימוש ברשתות החברתיות בתקופה זו, עלינו להגדיר היטב מהי "אינתיפאדת אל קודס" ולעמוד על מאפייניה: תאריך התחלת האינתיפאדה, הגורם לפרוץ האירועים, מאפייני המפגעים והפיגועים ומיונם על פי בחינות ביטחוניות, גיאוגרפיות וארגוניות.

פרק ראשון: מאפייני השימוש ברשתות החברתיות - נבחן את המאפיינים של השימוש ברשתות החברתיות במהלך האירועים, תוך ניסיון לעמוד על הזיקות בין מאפיינים אלו והמציאות בשטח. בין המאפיינים: שיקוף המניע של המפגעים לביצוע הפיגועים כפי שהוא משתקף ברשתות החברתיות, פעילות הארגונים הפלסטינים ברשתות, פעילות של גורמים מאיו"ש ומחוץ לאיו"ש ברשתות החברתיות, הפצת דיסאינפורמציה ברשת, השימוש בתיאגים "האשטאג" ובאתר יוטיוב ועוד.

פרק שני: מוטיבים מרכזיים בשיח הגולשים ברשתות החברתיות - הרשתות החברתיות מהוות צוהר מרתק דרכו ניתן ללמוד אודות האידיאולוגיה, השאיפות, הפחדים ותפיסת המציאות של הגולשים מאיו"ש, עזה והעולם הערבי. בפרק זה

נאפיין את שיח הגולשים בנוגע לאירועי האינתיפאדה כפי שהוא משתקף ברשתות החברתיות. נבקש לבחון ולאפיין את המוטיבים המרכזיים שהגולשים עשו בהם שימוש, ונסה להציג כיצד תפיסות אלו משתקפות במציאות בשטח, מחוץ לרשתות החברתיות.

במטרה לאפיין את השימוש ברשתות החברתיות בקרב הגולשים במהלך האינתיפאדה עלינו להתמודד עם מספר קשיים מהותיים. ראשית, לא ניתן לקבוע ולשייך לזירה גיאוגרפית ספציפית גולשים שאינם מציינים באופן מפורש ברשת החברתית את מקום מגוריהם. בשל כך לא ניתן להפריד ולבחון בנפרד את מאפייני השימוש ברשתות החברתיות של גולשים פלסטינים מאיו"ש, גולשים פלסטינים מעזה, או גולשים מרחבי העולם הערבי. כמו כן, קשה לערוך מחקר כמותי אודות השימוש ברשתות החברתיות, בשל קושי לפלח את הנתונים ברשתות החברתיות על פי מדדים כמותיים ובאמצעות כך לאפיין באמצעותם את השימוש ברשתות החברתיות במועד או באזור מוגדרים. קושי מרכזי נוסף הינו מיעוט הפרסומים וההיקף המצומצם של השיח האקדמי המקצועי בנוגע לאינתיפאדת אל קודס, בשל הזמן הקצר שחלף מאז החלה.

כדי להתמודד עם קשיים אלו, נתבסס בעבודה זו על מחקרים איכותניים ממספר מקורות, אשר ביחד יכולים להוות סקירה מייצגת, גם אם לא מקיפה לחלוטין, של המאפיינים המרכזיים בשימוש ברשתות החברתיות במהלך אינתיפאדת אל קודס. המחקרים שעליהם נסתמך בעבודה זו כוללים ניתוחים של חוקרים ומכוני מחקר ישראליים, עדויות של עיתונאים פלסטינים וישראלים, פרסומים גלויים של גופי הביטחון, ולצד מחקר איכותני עצמאי באמצעות חיפוש וגלישה אקטיביים באתרי הרשתות החברתיות.

הקדמה – מאפייני אינתיפאדת אל קודס

קודם שנוכל לבחון ולאפיין את השפעת הרשתות החברתיות על מהלך האירועים לאורך "אינתיפאדת אל קודס" וכן לבחון את מאפייני השימוש ברשתות החברתיות בתקופה זו, עלינו להגדיר היטב את התופעה שמכונה "אינתיפאדת אל קודס". מעצם הגדרתה אינתיפאדה היא אוסף פעולות של יחידים, שאינן מתואמות או מאורגנות תחת מוקד קבלת החלטות מרכזי. יתרה מכך, אירועי האינתיפאדה הנוכחית טעונים דיון מיוחד בנוגע להגדרתם כתופעה מובחנת, בשל החלק הגדול של אירועים שבוצעו על ידי "מפגעים יחידים"¹ אשר פעלו על דעת עצמם, מבלי לקבל הוראות, אכוונה, או סיוע כלשהו לפני שיצא לבצע פיגוע.

בשלב ראשון של פרק זה נדון בשאלות מתי פרצה האינתיפאדה על פי הגדרות ומדדים שונים, בהתאם לתפיסות שונות של גופי הביטחון, חוקרים, עיתונאים והוגי דעות. לאחר מכן נעמוד על המאפיינים הייחודיים של אינתיפאדה זו, תוך בחינת מדדים שונים: היקף הפיגועים ופיזורם הגיאוגרפי, מאפייני המפגעים (גיל, מין, מצב משפחתי, השתייכות ארגונית, אזור מגורים), אמצעי הלחימה בהם נעשה שימוש (דקירות, דריסה, ירי מנשק מאולתר, ירי מנשק תקני, מטענים, השלכת אבנים ועוד), מאפייני ההתארגנות של המפגעים לקראת ביצוע הפיגועים (תשתיות מורכבות, תשתיות פשוטות או מפגעים יחידים), וכן המניע לביצוע הפיגועים. על בסיס הדיון בפרק זה, נדון בעבודה זו בהשפעות ההדדיות של ההתרחשויות בשטח וההתרחשויות ברשתות החברתיות, וכן לעמוד על מאפייני השימוש ברשתות החברתיות לאורך האינתיפאדה.

פריצת האירועים והגדרתם כאינתיפאדה

קודם לפריצת האינתיפאדה התרחש גל התפרעויות וטרור עממי שמרכזו בשכונות "מזרח ירושלים"². מאז יולי 2014 ועד ספטמבר 2015 התרחשו כמעט מדי יום, ידוויי אבנים ובקבוקי תבערה, ואף אירועי ירי ספוראדיים בשכונות היהודיות הסמוכות לשכונות הערביות במזרח ירושלים. רצף אירועים זה גבה את חייהם של שישה ישראלים במהלך 15 חודשים אלו. היו אף שקראו במפורש לרצף אירועים זה "האינתיפאדה השלישית", והאשימו את גופי הביטחון שהם נמנעים מלכנות אירועים אלו אינתיפאדה בשל שיקולים זרים.³ עם זאת, מקובל לקבוע שהאינתיפאדה פרצה בסיום חודש ספטמבר או בראשית חודש אוקטובר

¹ ראה להלן בפרק זה הרחבה בדיון אודות הגדרת "מפגעים יחידים".

² כפרים ועיירות פלסטיניים אשר נכללים בשטח השיפוט העירוני של עיריית ירושלים אולם נמצאים מחוץ לקו הירוק. ישראל החילה על אזורים אלו את החוק הישראלי אחרי כיבושם ב-1967.

³ ראו שמואל ברקוביץ, "האינתיפאדה השלישית - גורמים מאיצים ופתרונות" המכון הישראלי לדמוקרטיה,

אוקטובר 15: http://www.idi.org.il....the_third_intifada/

2015, אשר במהלכו נהרגו באירועי טרור פלסטיני 11 אזרחי ישראל, מרביתם בירושלים.⁴ על רקע העליה הדרמטית במספר אירועי הטרור, ובפרט במספר אירועי הטרור הקטלניים, מקובל לסמן את ראשית חודש אוקטובר כמועד בו פרצו אירועי האינתיפאדה.⁵

גם עם חלוף חצי שנה לפריצת האירועים, פיקוד מרכז בצה"ל הקפיד לכנות את רצף האירועים "גל טרור" או "התקוממות עממית מוגבלת", ולא לעשות שימוש בכינוי "אינתיפאדה". הרשות הפלסטינית עצמה מכנה זאת "התפרצות" (הבה, או "הבת אל-קודס") ולא אינתיפאדה, בשל אינטרס במניעת התלקחות מחודשת. אותם גורמים בצבא הציגו מספר מאפיינים אשר מבדילים בין אירועים אלו לאינתיפאדה השנייה: ההשתתפות העממית בגל הנוכחי נותרה שולית, אין מסגרת הנהגתית לפעולות, חופש התנועה של הפלסטינים באיו"ש נשמר (גם הכתרים שהוטלו בהנחיית הדרג המדיני היו זמניים ולא הרמטיים), פריסת הכוחות הצבאיים באיוש נותרה מצומצמת כיום ישנם בין 26 ל-27 גדודים בשטח (לעומת תקופות האינתיפאדה, אז האמיר מספרם עד לשמונים), ובנוסף, נמשך התיאום הביטחוני בין ישראל לרשות הפלסטינית.⁶

יש להדגיש כי מלבד זאת שעצם הגדרת צבר האירועים המדובר כאינתיפאדה אינה מקובלת על רבים מגופי הביטחון בישראל, היא לא השתרשה בשיח הציבורי בישראל באופן גורף. לעומתם, בשיח הציבורי הפלסטיני שוררת הסכמה רחבה כי אירועים אלו מהווים אינתיפאדה שלישית, כאשר ברקע לדברים מאמץ תודעתי משמעותי של גופי רבים למתג אירועים אלו כאינתיפאדה (כפי שיתואר בהרחבה בפרקי העבודה). גם בתחילת האירועים, ובפרט במהלך חודש אוקטובר כאשר עלה באופן דרמטי היקף ההרוגים הישראליים בפיגועים הפלסטינים, נמנעו גופי הביטחון וראשי המערכת הפוליטית בישראל מלכנות את האירועים "אינתיפאדה". בשל החשש שהדבר ידרבן נוספים, ובפרט צעירים פלסטינים לקחת חלק באירועים ומסיבות

⁴ מתוך אתר השב"כ - דו"ח סיכום שנת 2015 בסיכול הטרור

<http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/ReportY2015.aspx>

⁵ ב-13 בספטמבר 2015 נהרג אלכסנדר לבלוביץ כתוצאה מהשלכת אבנים על רכבו ע"י צעירים משכונת מזרח ירושלים, בעת שנסע בשכונת ארנונה בירושלים. יש שקובעים את תחילת האינתיפאדה כבר לחודש ספטמבר, ורואים בלבוביץ כהרוג הראשון באירועי אינתיפאדת אלקודס. ניתן להדגים את הגישות השונות באמצעות מניין הרוגי האירועים על פי גופים שונים, כאשר חלקם מונים את לבלוביץ בין ההרוגים, וחלקם לא. ראו:

<http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2895143> ;

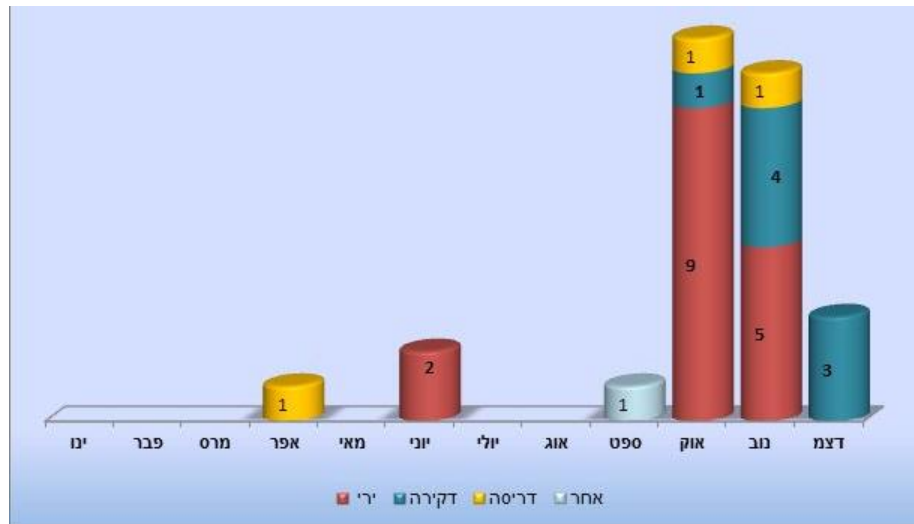
<http://www.btselem.org/hebrew/statistics/fatalities/after-cast-lead/by-date-of-event>

⁶ גילי כהן, "חצי שנה לאינתיפאדה השלישית, והסכנה להסלמה נותרה על כנה", 1 באפריל 2016, אתר

"הארץ": <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2901495>

נוספות. לדוגמא, התייחסות של ח"כ מיקי לוי באוקטובר: "אני לא קורא לזה אינתיפאדה אלא גילויי אלימות".⁷

איור 1 - הרוגים ישראלים מטרור פלסטיני בשנת 2015, בחתך ע"פ מתווה וחודש⁸

האם האינתיפאדה הסתיימה?

מאפיין מרכזי שניתן להסתמך עליו בניסיון לקבוע האם הסתיימה האינתיפאדה הינו מספר הפיגועים ומספר הנפגעים. מתחילת חודש מרץ חלפו שלושה חודשים בלא הרוגים ישראלים, עד 8 ביוני 2016, עת התרחש פיגוע ירי המתוכנן במתחם שרונה בלב תל אביב בו נהרגו ארבעה ישראלים. בעקבות תקופה זו קבעו רבים כי למעשה האינתיפאדה הסתיימה. בפרסום רשמי של מרכז המידע למודיעין ולטרור נכתב:

גל הטרור העממי, במאפייניו הנוכחיים, הגיע להערכתנו לסיומו בסביבות חודש אפריל 2016. ביסוד מסקנה זאת עומדים: הירידה המשמעותית בהיקף הפיגועים (מעשרות פיגועים מדי חודש לפיגועים בודדים מדי חודש); השינוי שחל בזירת הפיגועים (ירידה משמעותית של מספר הפיגועים בעומק ישראל, הגם שהפיגועים בירושלים רבתי נמשכים); הירידה ברמת הקטלניות של הפיגועים (מאז ה-8 במרץ 2016, הריגת אזרח אמריקאי בפיגוע הדקירה ביפו ועד כה, לא נהרג אף אדם).

⁷ עזרי עמרם, עופר חדד ועמית ולדמן, תחקיר ערוץ 2, 9 אוקטובר 2015. מתוך אתר מאקו:

http://www.mako.co.il/news-military/security-q4_2015/Article-0f3ffb956e64051004.htm

⁸ אתר השב"כ, סיכום שנת 2015 בסיכול הטרור.

לאלו נוספה הירידה בהיקף המשתתפים בהפרות סדר אלימות ביהודה ושומרון ורצועת עזה...⁹

בעבודה זו לא אכריע בשתי סוגיות אלו - האם האירועים בתקופה הנדונה אכן מהווים אינתיפאדה שלישית, והאם ניתן לקבוע כי האירועים, או "האינתיפאדה", באו אל סופם. לצורך הדיון אודות הרשתות החברתיות נתייחס לאירועים אלו כאינתיפאדה, בדומה ליחס הגולשים הערבים והפלסטינים, מבלי לעסוק בהגדרות הנובעות מכך. בנוגע לשאלת סיום האירועים, לא נכריע בסוגיה זו, וננסה לדון במאפייני התקופה תוך ציון התאריך של כל אירוע אליו אנו מתייחסים. בהמשך הפרק נדון במאפיינים שונים של האירועים, כבסיס לדיון בפרקי העבודה.

המניע להתפרצות האירועים

כמו גם גל הטרור שקדם לאינתיפאדה, המניע להתפרצות האלימה נבע בעיקרו מטענות אודות רצון של מדינת ישראל לשנות את המציאות בהר הבית. מקרב הפלסטינים נשמעו טענות מגוונות, החל מהטענה כי ישראל מעוניינת לאפשר ליהודים דתיים להתפלל בהר הבית במהלך הסיורים שמתקיימים מדי יום, דרך טיעונים על כוונה לחלק את שטח הר הבית ולהקצות מקום או מועד קבועים לתפילת יהודים, ועד טענות אודות כוונה של ישראל "להרוס את מסגד אלאקצא, ולהקים במקומו את בית המקדש". טענות אלו נדחו בתוקף על ידי גורמים רבים בישראל - פוליטיים, ביטחוניים וציבוריים. לאחר תחילת האירועים, במטרה לצמצם את החיכוכים הגבילה המשטרה את גיל המתפללים המוסלמים המורשים להיכנס לשטח הר הבית, ובעקבות כך התעורר גל נוסף של שמועות על "פגיעה במוסלמים ובקדושת הר הבית". תושבי שכונות מזרח ירושלים לקחו חלק מרכזי באירועי המחאה בהר הבית ובסמוך לו. עד מהרה התפשטו האירועים לשכונות עצמן, והחל גל של אירועי טרור עממי בשכונות מזרח ירושלים. במקביל, התפשטו המחאות גם בקרב ערביי ישראל, אולם מחאות אלו לא נמשכו תקופה ארוכה.¹⁰

אפיון על פי חתכים גיאוגרפיים

בשבועות הראשונים של המחאות תושבי איו"ש לקחו חלק מוגבל בלבד באירועים, ונראה היה שמדובר באירוע שעיקרו מובל על ידי תושבי מזרח ירושלים, כעבור מספר שבועות קצר חלה עליה בהיקף הפלסטינים המשתתפים בהפרות סדר ובעימותים עם כוחות צה"ל באיו"ש, כאשר במקביל התפשט גל הטרור לאזורים נוספים ופיגועים רבים התרחשו באיו"ש ובתוך שטח ישראל. בסיום חודש אוקטובר בבחינת התפלגות אזור המגורים של המפגעים מעל

⁹ מרכז המידע למודיעין ולטרור, "האם גל הטרור הפלסטיני הגיע לסיומי?", 23 במאי: http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_21008/H_093_16_1564294263.pdf
¹⁰ תחקיר ערוץ 2, שם.

ירושלים בלטה חברון - כמחצית מהמפגעים התגוררו באזור חברון, וכרבע מהם בשכונות מזרח ירושלים (קרוב ל-20% מיתר האזורים באיו"ש, ו-5% מערביי ישראל)^{11 12}. גם כעבור מספר חודשים המשיכו לבלוט חברון ושכונות ירושלים, ואף בהם פעמים רבות הגיע מספר גבוה של מחבלים מאותה העיר או אותו הכפר. כך על פי פירוט ישובים מהם יצא מספר מפגעים גבוה (אפריל 2016): 30 מפגעים מחברון, מקלנדיה וכפר עקב (מזרח ירושלים) 17 מפגעים, מהכפר סעיר (סמוך לחברון) 12 מפגעים, עשרה מפגעים משכם ועשרה מקבטיה¹³.

על פי פילוחים שנעשו אודות האזורים בהם התרחשו הפיגועים, בלטה תופעת חקיינות, כאשר עוד ועוד מחבלים בחרו לבצע את הפיגוע הבא באותו המקום בו בוצעו פיגועים קודמים. כך על פי גורם צבאי בפיקוד מרכז: "הצלחנו לבנות מפה ובה מוקדי פיגועים, ולהבין ש-50 אחוז מהסיכויים שאם יהיה פיגוע - זה יקרה שם... 25 פיגועים ביישוב היהודי בחברון, 12 בצומת גוש עציון, 14 במרחב צומת תפוח ושכם, ו-14 במרחב עוטף רמאללה"¹⁴.

אפיון על פי מתווה הפיגוע

לאורך חודשי האינתיפאדה, כשני שלישים מהפיגועים שהתרחשו והניסיונות לבצע פיגועים, היו במתווה של פיגועי דקירה, כ-20% היו במתווים של דריסה והיתר ירי או הפעלת מטענים¹⁵. היקף ההרוגים בפיגועי הדקירה נמוך באופן יחסי (כשלושים הרוגים, מעל ל-150 אירועי דקירה), ובמרבית המקרים הסתיימו האירועים במות המפגעים על ידי כוחות הביטחון או אזרחים. לצד נתונים אלו יש לציין כי במרבית פיגועי הדקירה המפגעים פעלו ללא תכנון מוקדם מראש מתוך מודעות לכך שקרוב לוודאי שהאירוע יסתיים במותם, ותוך הבנה שהאפקטיביות והקטלניות של פיגועי דקירה נמוכות, וכי סיכוייהם לגרום למספר קורבנות

¹¹ מאפייני גל ההסלמה הנוכחי, אתר שב"כ, נובמבר 2015.

<http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/skira101115.aspx>

¹² נעם אמיר, "משנים כיוון - מדוע הפלסטינים הסיטו את גל הטרור מירושלים", אתר מעריב, אוקטובר 2015:

<http://www.maariv.co.il/news/israel/Article-508541>

¹³ אמיר בוחבוט, "כך דיכאה מפת החום של צה"ל ושב"כ את גל הטרור", 14 באפריל 2016, אתר "וואלה!":

<http://news.walla.co.il/item/2952958>

¹⁴ בוחבוט, "וואלה!".

¹⁵ מאפייני גל ההסלמה הנוכחי, אתר שב"כ. בחודשים נובמבר עד אוגוסט נשמר יחס דומה, עם עלייה קלה בחלקם היחסי של פיגועי הירי. על פי נחמיה גרשוני, נתונים סטטיסטיים ופירוט תקריות אלימות ב"אינתיפאדת הדקירות", ב-GoogleDocs:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1MHAKzza4EpinVstnIM5STTWegb59q2q8hMtrYna6zJE/edit?pli=1#gid=999074856>

גדול נמוכים¹⁶. מבין כלל הפיגועים שהתרחשו בתקופה זו, בולטים שני פיגועים חריגים במאפייניהם: פיגוע הירי בו נרצחו בני הזוג הנקין (1 באוקטובר 2015) והפיגוע במתחם שרונה בתל אביב (8 ביוני, 4 הרוגים). פיגועים אלו בוצעו על ידי חוליות מאורגנות, תוך תכנון מקדים של חודשים, היעזרות בהיקף כלשהו בסייענים ושימוש בנשק חם (אך לא תקני). אירועים אלו הם בחינת יוצא מן הכלל, שכן ברוב מוחלט של הפיגועים מדובר במתווים פשוטים הכוללים מפגע יחיד או חוליה מקומית ללא סיוע ואכוונה מגורמים אחרים, במתווים של דקירה או דריסה, ביצוע הפיגוע בסמוך למקום המגורים בנקודה נגישה או סמלית, וללא תכנון של נתיב מילוט או בריחה אפשריים¹⁷.

אפיון המפגעים ושיוכם הארגוני

אפיון המפגעים (כולל מפגעים שלא הצליחו להוציא לפועל את הפיגועים שתכננו) מלמד על מאפיינים ייחודיים של המפגעים בתקופה זו, וכן על הומוגניות רבה של מבצעי הפיגועים: 91% מהמפגעים הם גברים (רק 7 נשים), 86% מהמפגעים הם רווקים (גרשה אחת והיתר נשואים), 82% מהמפגעים בגילאי 16-25 (ועוד כשמונה אחוזים מתחת גיל 16)¹⁸.

על פי נוהג מזה מספר שנים, מחולקים האסירים הפלסטינים הביטחוניים בבתי הכלא בישראל על פי שיוך ארגוני לאחד הפלגים הפלסטינים (פתח, חמאס, ג'האד אסלאמי, החזית העממית, החזית הדמוקרטית ועוד), זאת בהתאם להצהרת האסיר עם הגעתו לבית הכלא. על פי עדות שירות בתי הסוהר (שב"ס), מרבית האסירים שנעצרו בחודשי האינתיפאדה הצהירו על עצמם כבלתי מזדהים (ובהתאם לכך אף סווגו ככאלו בכתבי האישום בעניינם על ידי התביעה הישראלית. בהמשך לעדות זאת מצוטט קצין בשב"ס:

הכלואים החדשים מגיעים עם רקע וידע אידיאולוגי קלושים. אסירים שנעצרו בזמן ביצוע פיגוע מסבירים, בדרך כלל, שפעלו בהחלטה כמעט רגעית. מידת ההתמצאות שלהם בהיסטוריה של הסכסוך, כמו היכרותם עם הישראלים, נמוכה למדי. בה בעת, הם אינם ממהרים לקבל את מרות האסירים הוותיקים¹⁹.

על פי נתונים אלו ניתן לאפיין את רובם הגדול של מבצעי הפיגועים באינתיפאדה זו כצעירים, רווקים, נטולי שיוך ארגוני הפועלים על דעת עצמם.

¹⁶ בהקשר זה ראו: שלמה גזית, "אינתיפאדת הסכינים - סיכום ביניים", אתר "על צד שמאל", ינואר 2016:

<http://on-the-left-side.org.il...>

¹⁷ עמוס הראל ויניב יעקובוביץ, הארץ.

¹⁸ מאפייני גל ההסלמה הנוכחי, אתר שב"כ.

¹⁹ עמוס הראל ויניב יעקובוביץ, "כבר לא רק 'פיגועי בודדים': בצד הפלסטיני מתגבשות קבוצות שאפתניות בלי

שיוך ארגוני", 9 ליוני 2016. מתוך אתר 'הארץ': <http://www.haaretz.co.il/premium-1.2971894>

בעבודה זו אדון במאפיינים הייחודיים של האינטיפאדה כפי שהוצגו בפרק הקדמה, ועל בסיס דיון זה נעסוק באופן בו הם באו לידי ביטוי באופן השימוש באינטרנט וברשתות החברתיות. בפרק השני אדון באופן מעמיק יותר בצורת המיתוג של האינטיפאדה באמצעות מוטיבים קבועים, תוך שימוש ברשתות החברתיות השונות: פייסבוק, טוויטר, יוטיוב, ועוד.

פרק ראשון – מאפייני השימוש ברשתות החברתיות

במבוא תיארנו כי העולם הווירטואלי של הרשתות החברתיות הינו מוקד התרחשות עצמאי ביחס למציאות וההתרחשויות בשטח, אך עם זאת, האירועים המתרחשים בעולם הווירטואלי אינם מנותקים מהמציאות בשטח וניתן להצביע על קשרי גומלין ביניהן באופנים רבים. בפרק זה נמנה מאפיינים אלו של השימוש ברשתות החברתיות, נבחן כל מאפיין בפני עצמו, ונציג כיצד הם משפיעים ומושפעים מהמציאות הביטחונית-אזרחית.

המניע לביצוע הפיגועים

גם לאחר דיון מעמיק, קשה לקבוע באופן ברור מהם המניעים לביצוע הפיגועים העומדים מאחורי ההחלטה של כל מפגע בצאתו לביצוע הפיגוע, בשל כמה סיבות. ראשית, קשה לדעת מה הניע כל אחד ואחד מהמפגעים לאורך התקופה לבצע את הפיגוע או ניסיון הפיגוע הספציפי בו לקח חלק. לצד זאת, פעמים רבות אדם בוחר לבצע פיגוע כתוצאה ממכלול של גורמים וסיבות מגוונים ולעתים אף סותרים. פעמים רבות המפגעים נהרגו במהלך האירוע ולא ניתן לקבוע בדיעבד מה הוביל להחלטתם. כל ניסיון לקבוע מהן הסיבות שעמדו מאחורי ההחלטה לביצוע הפיגועים צריכה לקחת גורמים אלו בחשבון. עם זאת, ניתן לקבוע מאפיינים מרכזיים של המניעים על סמך בדיקה איכותנית ומעמיקה כגון ראיונות עם עצורים, תמלול חקירה של עצורים ופרסומים של המפגעים עצמם ברשתות החברתיות קודם היציאה לפיגוע²⁰.

במסמך שב"כ מובא סיכום קצר המציג מספר סיבות נפוצות העומדות ברקע להחלטת המפגעים לבצע את הפיגועים כפי שעלה מבדיקות אלו:

... תחושות קיפוח לאומי, כלכלי, ואישי, לרבות מגדרי (7 נשים), וכן מבעיות אישיות-נפשיות; עבור חלק מהמפגעים הפיגוע מאפשר בריחה ממציאות מייאשת, שלתפיסתם לא ניתן לשנותה; שאיבת השראה מההסתה ברשתות החברתיות, לרבות הסתה מצד בכירים ברשות הפלסטינית; שימוש באפקט החקיינות, המאפיין את העולם הרשת²¹.

²⁰ לכאורה שאלת המניעים של המחבלים לצאת לפעולה הייתה צריכה להיות מוצגת בנפרד מהדיון אודות מאפייני השימוש ברשתות החברתיות במהלך האינתיפאדה (בדומה ליתר המאפיינים שנדונו בפרק ההקדמה). עם זאת, בשל הקושי לדון בשאלה זו על פי הנתונים היבשים, וכן בשל תפקידם המרכזי של האינטרנט והרשתות החברתיות בבחינתנו את המניעים של המפגעים, כללתי שאלה זו בפרק זה העוסק במאפיינים השונים של השימוש ברשתות החברתיות וההשפעה שהייתה להן על התפתחו האירועים.

²¹ מאפייני גל ההסלמה הנוכחי, אתר שב"כ.

על פי מקור צבאי, עולים הסברים דומים בנוגע למניעים העומדים מאחורי החלטת מפגעים לצאת ולבצע פיגועים:

"...תחקור של כל המפגעים שנותרו בחיים, של בני משפחותיהם ושל סביבתם הקרובה... מלמד שאצל 67% המניע המוביל היה המניע האישי. 25% אמרו שעשו את זה מסיבות שהייתי מגדיר אותן "רומנטיות": אהבה נכזבת, או לחץ להינשא לבן זוג שלא רצו. תשעה אחוזים דיווחו על דחיה חברתית ורצון להיות מקובל, ואצל 11% המניע היה כלכלי, כמו חובות כבדים. זה נכון ש-68% מאלו שנחקרו גם דיברו על מניע לאומני. אז יש הסתה, אבל לא מצאנו ולו מקרה אחד שמישהו שלח אותם"²². בבחינה של המפגעים המבוגרים באופן יחסי (מעל גיל עשרים), ניתן לראות מאפיין ייחודי המבדיל אותם מהמפגעים הצעירים. ביצוע הפיגועים נעשה בעקבות תהליך ארוך שנמשך לעתים שבועות ארוכים, אשר בא לידי ביטוי בהעלאת תכנים לרשתות החברתיות ובפרט לפייסבוק, הרומזים על הכוונות העתידיות. כמו כן, תופעת החקיינות בקרב מפגעים אלו היתה פחות מובהקת, תוך הזדהות עם מספר מפגעים שנהרגו, ולא חיקוי של דמות ספציפית²³.

בחשבונות הפייסבוק של מפגעים רבים היה ניתן לראות שימוש בטרמינולוגיה אסלאמית קודם לביצוע הפיגועים, ובפרט ציטוט ושימוש בפסוקים המדברים על מוות והגעה לגן עדן, וכן על שכרו של השהיד. לצד אלו, מפגעים רבים העלו לרשת ביטויים ומשפטים שהפכו פופולאריים ברשת בתקופה האחרונה, המביעים רצון להקריב את החיים ולהגיע לגן עדן²⁴. במסגרת הסגנון והביטויים האסלאמיים, השתלבו הקריאות בשבח המוראבטון והמוראביטאת וההגנה על מסגד אלאקצא מפני "ההתקפות של היהודים". דוגמא בולטת לקישור זה מופיעה בעמוד הפייסבוק של מהנדס חלבי (מבצע פיגוע הדקירה ב-2 באוקטובר 2015):

"לפי מה שאני רואה, האינתיפאדה השלישית כבר יצאה לדרך. מה שקורה לאל-אקצא הוא מה שקורה למקומות הקדושים שלנו ולמקום שאליו נסע נביאנו במסע

²² אריאלה רינגל הופמן, "המסקנה הדרמטית של המומחה לטרור: זו אינתיפאדת חמאס", 11 במרץ, 2016. <http://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-4776939,00.html> ידיעות אחרונות:

²³ מרכז המידע למודיעין וטרור ע"ש אלוף מאיר עמית, "הרשתות החברתיות כמקור השראה וחיקוי: ממצאי בדיקת דפי הפייסבוק של מספר מחבלים שביצעו לאחרונה פיגועי ירי, דריסה ודקירה". 22 במרץ 2016: <http://www.terrorism-info.org.il/he/article/20978>

²⁴ מרכז המידע למודיעין וטרור "הרשתות החברתיות כמקור השראה וחיקוי".

הליל (=ירושלים). מה שקורה לנשות אל-אקצא (=המוראביטאת) הוא מה שקורה לאימהותינו ולאחיותינו. אינני חושב שאנו עם שיסכים להשפלה. העם יתקומם.²⁵

למרות קביעות אלו, נראה כי גופי הביטחון ואף השיח הציבורי, מסיבות שונות, לא לקחו בחשבון את המרכיב הדתי כגורם מרכזי בהחלטה לבצע פיגוע. ברנאר הנרי לוי טוען כי באירועים המקומיים ניתן לראות תופעה של חקיינות המנסה להידמות לביטויים של האסלאם הסלפי-ג'האדי ובפרט לארגון "המדינה האסלאמית" (דאע"ש)²⁶.

על פי הפרסומים שהצגנו ונוספים (של השב"כ וגופי הביטחון), נראה שלא ניתן לקבוע בוודאות כי ההסתה באינטרנט או בכלי התקשורת הפלסטיניים היא בהכרח הגורם המרכזי להחלטת המחבלים לבצע פיגועים. לא פעם, ההחלטה מתקבלת בעקבות דיווח על תקרית ספציפית בתקשורת המקומית או על פי שמועות. חלק מהמפגעים לא היו פעילים ברשתות חברתיות ולחלק מהם כלל לא היתה גישה רצופה לאינטרנט. לצד הגישה לאינטרנט והרשתות החברתיות, ניכרת במידה לא פחותה השפעתם של מעגלי השתייכות מסורתיים, כמו קרבת משפחה והקשרים בחמולה. במקרים רבים, מפגעים פעלו בניסיון לחקות מחבלים מהשכונה או מהחמולה שלהם, וכן במטרה לנקום את מותם של מכרים וקרובים שנהרגו בתקריות שתועדו ושודרו בכלי התקשורת. על רקע העימות ניכרת הופעת "גיבורים מקומיים", שעודדו תופעת חקיינות באזור ממנו באו.²⁷ אולם, גם במקרים של השפעות מקומיות, הרשתות החברתיות השתלבו במעגלי ההשתייכות הקיימים כפי שנראה בפרק הבא העוסק בהשפעות השונות של האינטרנט והרשתות החברתיות על מהלך האירועים.

סיכול ע"י הצבא והשב"כ באמצעות מעקב ברשתות החברתיות

תופעה ייחודית נוספת המאפיינים את אינתיפאדה זו הינה פעילות של גופי הביטחון באמצעות הרשתות החברתיות לאיתור מפגעים פוטנציאליים עוד קודם לביצוע הפיגועים במטרה לסכלם. תופעה ונובעת מהמאפיינים שמנינו לעיל, ההסתה ברשתות החברתיות לצד פרסום "צוואות אלקטרוניות" מרומזות קודם לביצוע הפיגועים, על ידי המפגעים עצמם או הסביבה התומכת בכך. כבר במהלך ינואר 2016 דיווחו כלי התקשורת הישראלים על פעילות של גופי הביטחון הישראליים באמצעות הרשתות החברתיות במטרה לסכל פיגועים עתידיים. מטרת הפעילות של גופי הביטחון כללה הן פעילות נגד הסתה ברשת - איתור גולשים

²⁵ עמוד הפייסבוק של מהנד אלחלבי, 2 באוקטובר 2015. כפי שמובא ב:

http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15884

²⁶ ברנאר הנרי לוי, "דברים שנמאס לנו לשמוע על 'אינתיפאדת הסכינים'", אוקטובר 2015, אתר

"מידה": <http://mida.org.il/2015/10/26>...

²⁷ עמוס הראל, "פרופיל המחבלים בגל הטרור האחרון: צעירים, רווקים ולא בהכרח מוסתים", דצמבר 2015,

אתר הארץ: <http://www.haaretz.co.il/premium-1.2799515>

שמעלים תכני הסתה וכותבים באופן שכיח קריאות ל אלימות ולביצוע פיגועים, והן סיכול כוונות לטרור - על ידי איתור גולשים שמאיימים לבצע פיגועים בעצמם. כלפי האחרונים נקטו כוחות הביטחון בפעילות סיכול שכללה מעצרים והעמדה לדין, בעוד כנגד ההסתה ננקטו לרוב פעולות הרתעה מקדימות²⁸.

שלושה חודשים לאחר מכן הציגו בצה"ל בגופי הביטחון, תפיסה סדורה יותר כיצד להתמודד עם תופעת "המפגעים היחידים", כאשר פעילות המודיעין ברשתות החברתיות היתה חלק ממכלול פעולות מודיעיניות וצבאיות שנועדו להתמודד עם התופעה, בהצלחה לא מבוטלת. ההתמודדות כללה אפיון של הישובים הפלסטינים המרכזיים מהם מגיעים המפגעים, וכן המוקדים העיקרים בהם מבוצעים הפיגועים, לצד חלוקת המפגעים הפוטנציאליים למספר קטגוריות, תוך התאמת מענה מודיעיני וצבאי מתאים בעבור כל קטגוריה²⁹. באותו החודש פורסם כי ביחידת המודיעין של אוגדת איו"ש הוקם גוף ייחודי הפועל לאיתור מפגעים פוטנציאליים באמצעות הרשתות החברתיות. מפקד היחידה סא"ל י' ציין בראיון תקשורתי על האפקטיביות של הפעילות: "נכנסנו כל כך עמוק לראש של המפגעים ולסימנים המעידים על פוטנציאל פיגוע, שלפעמים אנחנו יודעים שבחור מסוים נמצא בדרך להפוך למפגע עוד לפני שהוא עצמו מחליט על כך באופן סופי"³⁰.

פעילות הארגונים הפלסטינים ברשתות החברתיות

במהלך תקופת האינתיפאדה פעלו הארגונים הפלסטינים באופן נמרץ ברשתות החברתיות במטרה של כל ארגון להציג את עצמו כדומיננטי המוביל את האירועים בשטח. חמאס פעלה בשדה זה בעיקר באמצעות חשבון הטוויטר הפופולארי של התנועה, עם למעלה מ-250,000 עוקבים, הפעיל באופן יומיומי ומפרסם בממוצע מעל שלושה ציוצים ביום (מעל 5,000 ציוצים במהלך 6 שנות פעילות)³¹. לעומתם, לפתח יש חשבון טוויטר שאינו מתפקד באופן יומיומי עם כחמשת אלפים עוקבים בלבד³², לעמוד הפייסבוק של פתח כ-41,000 עוקבים וגם הוא לא פועל באופן רצוף בכל יום בשגרה³³.

²⁸ אמיר בוחבוט, "מסית ברשת לפיגועים? צפה לשיחת אזהרה ממערכת הביטחון", 8 בפברואר 2016, אתר "וואלה!": <http://news.walla.co.il/item/2932834>

²⁹ אמיר בוחבוט, "כך דיכאה 'מפת החום' של צה"ל ושב"כ את גל הטרור".

³⁰ אסף גבור ויוחאי עופר, "לוחמת רשת: החיילים שמחפשים את המחבל הבא בפייסבוק", 22 באפריל 2016. אתר NRG: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/771/302.html>

³¹ חשבון הטוויטר الحساب الرسمي - حركة المقاومة الإسلامية - حماس (החשבון הרשמי - תנועת ההתנגדות האסלאמית - חמאס) פועל בכתובת <https://twitter.com/hamasinfo>, על פי הודעה באתר חמאס (מרץ 2015), חברת פייסבוק חסמה את העמוד הרשמי של התנועה: <http://hamas.ps/ar/post/1954...>

³² חשבונות הטוויטר של פתח: https://twitter.com/fateh_org, حركة فتح في فلسطين (תנועת פתח בפלסטין), <https://twitter.com/fatehorg>; حركة التحرير الوطني الفلسطيني فتح / الصفحة الرسمية (תנועת פתח - העמוד

בפרק ההקדמה צוין כי מרבית האסירים שנעצרו בחודשי האינתיפאדה הצהירו על עצמם כ"בלתי מזדהים", שאינם שייכים לאף ארגון פוליטי. עם זאת, על גבי הרשתות החברתיות, וכן על גבי הפוסטרים שהודבקו על קירות הבתים בערים, בכפרים ובמחנות הפליטים, ניהלו הפלגים הפלסטינים מאבק במטרה לנכס לעצמם את השהידים והאסירים החדשים וכך להוסיף יוקרה וכבוד לאותו הפלג.

כחלק ממגמה זו, פרסמה סוכנות הידיעות הפלסטינית "paldf" המזוהה עם חמאס (ינואר 2016), מסמך הטוען כי 68% מכלל המחבלים השתייכו לארגון טרור, כאשר לא פחות מ-40% מהמפגעים השתייכו לארגון חמאס, ו-28% השתייכו לפתח. בתגובה לפרסומים טענו גורמים צבאיים בפיקוד מרכז, כי ארגוני הטרור לוקחים לרוב אחריות על אותם מחבלים רק לאחר מעשה, וגם במקרים בהם הביע המחבל הזדהות עם אותו ארגון טרור, המחבלים לא יצאו לבצע את הפיגוע בעקבות הוראה של הארגון. ("המפגעים) פעלו לבדם ועל דעתם, בעיקר על רקע תסכולים אישיים או לאחר שנקלעו לסכסוך בבית"³⁴.

טענה חריגה של חוקר ישראלי תומכת בעמדה שהוצגה הסוכנות הפלסטינית, ומסבירה כי מדובר בדפוס פעולה שנועד ליצור מצג שווא של פיגועי יחידים, אשר למרות שייכותם לארגוני הטרור הפלסטינים, מבצעים את הפיגועים ללא קשר מוכח או הנחיה ישירה לארגון המוצא. על פי גישה זו, חמאס פועל כך באופן מודע כדי לטשטש את הקשר של הארגון לתופעה בעיקר כדי לשנות את דימויו כארגון טרור והצגתו כבעל מעמד לגיטימי בעיני העולם. זאת להבדיל מהארגונים הקטנים יותר, הג'יהאד האסלאמי או החזית העממית לשחרור פלסטין, שלקחו אחריות על הפיגועים שבוצעו על ידי פעיליהם. גורמי הביטחון דחו טענות אלו באופן נחרץ, וטוענים כי למרות קשרים חברתיים ומשפחתיים של המפגעים לארגוני הפלסטיניים, בשום מקרה של פיגועי יחידים לא מוכר לנו קשר כלשהו בין גורמים בארגון ובין המפגעים קודם שיצאו לבצע את הפיגוע³⁵.

הרשמי). דף הפייסבוק של פתח - حركة التحرير الوطني الفلسطيني "فتح" /الصفحة الرسمية (תנועת השחרור הלאומית הפלסטינית 'פתח' /הדף הרשמי):

<https://www.facebook.com/Official.Fateh.1965/posts/1750520058540000>

³³ יצוין כי עם פרוץ האירועים האחרים וחשבונות ברשתות החברתיות המזוהים עם פתח, לקחו חלק פעילו בהסתה לאלומות. אולם, לקראת אמצע 2016 הופחתה ההסתה באתרים מזוהי פתח, ייתכן כי ברקע לדברים הסתייגות אבו מאזן מפיגועי הדקירה במרץ 2016. ראה: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=4115; וכן ראה: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=3979

³⁴ אסף גבור, "מחיר ההסתה: 68% מהמחבלים השתייכו לחמאס ולפתח", 20 בינואר 2016. אתר NRG: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/749/626.html>

³⁵ אריאלה רינגל הופמן, "המסקנה הדרמטית של המומחה לטרור: זו אינתיפאדת חמאס"

במרבית דפי הפייסבוק של המחבלים שנבדקו במספר מחקרים שונים לא היו התייחסויות לרשות הפלסטינית או לארגונים הפוליטיים הפלסטינים השונים (פתח, חמאס, הג'האד האסלאמי, החזית העממית, החזית הדמוקרטית ועוד). רק מיעוט מבין המפגעים הביע הזדהות עם פלג ספציפי, ללא נטייה ברורה להשתייכות לפלג ספציפי³⁶. יתרה מכך, במספר מקרים בולטים המפגעים עצמם יצאו בהכרזות, על גבי הרשת, נגד הפלגים הפוליטיים, וקראו לפלגים שלא לנכס לאחר מותם את חברותם לפלג זה או אחר. כך ניתן להביא לדוגמה את הפוסט המפורסם שהעלה המפגע בהא' עליאן, ממזרח ירושלים (ביצע פיגוע דקירה וירי בארמון הנציב בו נהרגו שלושה ישראלים, 13 באוקטובר 2015) העוסק "בעשרת הדברות לכל שהיד". המסמך הועלה לפייסבוק כשנה לפני פרוץ האירועים (בדצמבר 2014), ולאחר מותו של עליאן, הפך למעין צוואה אשר הופצה ברשתות החברתיות וזכתה לפופולאריות רבה. במספר מקרים שונים מפגעים נוספים פרסמו את הפוסט המדובר קודם שהלכו בעקבות עליאן ויצאו לבצע פיגוע. שני הציוויים הראשונים במסמכו של עליאן קוראים במפורש נגד תופעת הניכוס של הארגונים הפלסטינים את השהידים לארגון זה או אחר:

א. הארגונים הפלסטינים מתבקשים שלא לקבל אחריות על מותו של השהיד משום שהוא נהרג למען המולדת.

ב. יש להימנע מפרסום שלטים וכרזות לזכרו של השהיד³⁷.

באופן פרדוקסלי, אפילו את הפוסט המדובר הקורא במפורש נגד לקיחת אחריות על ידי הפלגים, ניתן למצוא בטוויטר הרשמי של תנועת פתח, לאחר שהוא שותף בעמוד זה³⁸. דוגמה פרדוקסאלית בולטת ללקיחת האחריות של ארגונים על מפגעים ניתן לראות בדוגמה של המפגעים קאסם ג'אבר ואמין אל-ג'נדי (נהרגו במהלך ביצע פיגוע דריסה וירי בכניסה לקרית ארבע, 14 במרץ 2016). על אף שג'אבר ישב בכלא באשמת חברות בחוליית חמאס, לא נמנעו שתי התנועות מלפרסם מודעות אבל על מותם³⁹.

³⁶ מרכז המידע למודיעין וטרור, "הרשתות החברתיות כמקור השראה וחקיקו"

³⁷ מרכז המידע למודיעין וטרור, "הרשתות החברתיות כמקור השראה וחקיקו". וכן: איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "פתח מעודדת ומאדירה מות-שהידים ורצח ברשתות החברתיות", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוקטובר 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15982

³⁸ איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "פתח מעודדת ומאדירה מות-שהידים"

³⁹ מרכז המידע למודיעין וטרור, "הרשתות החברתיות כמקור השראה וחקיקו"

איור 2- מודעות אבל של קאסם ג'אבר ואמיר אלג'נידי מטעם חמאס ומטעם פתח

על רקע הדיון והויכוח שהתנהלו בישראל ובקרב הפלסטינים אודות השתייכותם הארגונית של המפגעים, ארגון בודד קרא למפגעים להמשיך ולבצע פיגועים שלא בחסות הארגונים הפלסטינים המוכרים. ארגון זה הוא "המדינה האסלאמית" (דאע"ש), אשר כבר בתחילת האירועים באוקטובר 2015, יצא בקמפיין תקשורתי אינטרנטי נרחב בתמיכה בפיגועי היחידים. הארגון פרסם סדרת סרטונים הפונים לפלסטינים במסגרת קמפיין לתמיכה בפיגועי היחידים, אולם חלק ניכר מן הסרטונים מוקדש למאבק האידיאולוגי בחמאס ובפתח. החמאס והפתח מתיימרים לטענת דאעש להגן על האסלאם, אולם בפועל הפתח הפך לסוכן של "היהודים והנוצרים הכופרים" ואילו החמאס הינו "עושה דברם של השיעים והעלווים" (האיראנים והמשטר הסורי, שנלחמים בדאע"ש). הסרטונים הופקו ופורסמו בידי לפחות שישה "מחוזות" שונים של 'המדינה האסלאמית', כדי להעניק רושם של גלובאליות. הקמפיין לא כולל הצהרת כוונות של 'המדינה האסלאמית' להצטרף מעשית למלחמה נגד ישראל בטווח הנראה לעין, אולם קורא לפלסטינים "להרוג ולשחוט יהודים בשיטות של 'זאבים בודדים' ובכל אמצעי שברשותם – דקירה, דריסה, מכוניות תופת, השלכת אבנים, מטעני צד, הרעלה ועוד". נראה כי קמפיין זה נועד להתמודד עם טענות שהופנו נגד דאע"ש כי אינו לוקח חלק בלחימה ביהודים על אדמת פלסטין⁴⁰.

סרטונים אלו מצטרפים לקמפיין נרחב שמנהלים לאחרונה ברשתות החברתיות ובפורומים ג'יהאדיים תומכי התפיסות הסלפיות, ובפרט דאע"ש, בקריאה להמשיך רצח יהודים, תוך הפניית ביקורת קשה נגד הארגונים הפלסטינים. דוגמא לקמפיין עממי זה הינה קריקטורה מהאתר הסלפי "אל-חאק" (האמת), המראה חמושים מפתח וחמאס יורים באוויר (ופוגעים

⁴⁰ מ. שמש ור. גרין, "המדינה האסלאמית בקמפיין לעידוד פלסטינים לבצע פיגועי בודדים", 21 באוקטובר 2015. אתר "ממרי": http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=3989

רק בציפורים) תוך שהם קוראים "אללה אכבר" ו-"יעזור לכן האל" לעבר הצעירות (שאינן מזהות פוליטית) אשר תוקפות בסכין את היהודי החמוש⁴¹.

איור 3 - קריקטורה בקריאה לבצע פיגועי דקירה ובביקורת על פתח וחמאס

ויכוח זה שהתנהל מעל גבי דפי האינטרנט והרשתות החברתיות קיבל ביטוי מעשי בשטח,

לפחות במקרה בולט אחד. בכתב האישום שהוגש נגד ח'אלד ואחמד מח'מארה, המפגעים שביצעו את הפיגוע במתחם שרונה בתל אביב (8 ביוני 2016; 4 הרוגים), הואשמו המפגעים, בהתאם לדבריו של אחמד מח'מארה במהלך חקירתו, כי ביצעו את הפיגוע תוך הזדהות עם ארגון דאע"ש, ואף הצטלמו על רקע דגלי דאע"ש בביתו של הסייען בביצוע הפיגוע, קודם שיצאו לדרכם. השפעת הפעילות של ארגון דאע"ש ברשתות החברתיות בולטת במקרה זה באופן מיוחד על רקע העובדה כי בני הדודים מח'מארה לא קיימו בחייהם אורח חיים סלפי בהתאם לתפיסת דאע"ש, אולם בכל זאת העדיפו לשייך עצמם לארגון זה קודם ביצוע הפיגוע⁴².

הפיצול בין עזה לאיו"ש בראי הרשתות החברתיות

בניגוד לאירועים בשטח, השימוש ברשתות החברתיות אינו מוגבל לזירת התרחשות גיאוגרפית אחת. בעוד האירועים בשטח התרחשו בשטחי איו"ש, ירושלים וישראל, ברשתות החברתיות לקחו חלק פלסטינים, ומשתמשים מרחבי העולם הערבי כולו, מבלי להתחשב במגבלות גיאוגרפיות. במבט מעמיק ניתן לראות כי במהלך אירועי האינתיפאדה התופעה קיבלה משנה תוקף, שכן חלק גדול (וייתכן שאף מרבית) מהתכנים שהופצו ברשתות

⁴¹ دعوة الحق, #انتفاضة_القدس: كاريكاتير معبر عن الحالة الأسوأ التي وصلت إليها القضية الفلسطينية في ظل فتح وحماس ("קריקטורה המבטאת את המצב השפל אליו הגיעה הסוגיה הפלסטינית בצלן של פתח וחמאס", אתר "אלדעוה ללחאק"): <https://dawaalhaq.com/post/32924>

⁴² שרון פולבר, גילי כהן, "המחבלים משרונה פעלו בהשראת דאעש ותכננו לבצע פיגוע המוני ברכבת", 4 ביולי 2016, אתר "הארץ": <http://www.haaretz.co.il/news/law/1.2996083>

החברתיות במטרה לעודד את המשך הפיגועים והלחימה בישראל נוצרו ברצועה, כאשר קהל היעד שלהם הינם צעירים פלסטינים באיו"ש⁴³. מאמרים, קליפים, שירים, קריקטורות שנוצרו בעיקר ברצועת עזה, כווננו במטרה להשפיע על המציאות באיו"ש באמצעות עידוד התושבים לבצע פיגועים ולהיאבק בישראל. ניתן לומר כי מדובר בתופעה ייחודית בה הרשתות החברתיות משמשות כדרך להתגבר על ריחוק פיזי וניתוק גיאוגרפי⁴⁴.

בחלק מהמקרים עוררה מציאות זו תרעומת בקרב הפלסטינים באיו"ש, בעקבות זלזול, או מנגד בשל ניצול מצד עזה כלפי תושבי איו"ש. מקרה שמדגים מורכבות זו היה קריקטורה של האומן בהא' יאסין, שפורסמה בחשבון הטוויטר הרשמי של חמאס, אשר עורר ביקורת עזה מצד פלסטינים באיו"ש. בקריקטורה מוצגת הגדה המערבית כאישה (הלבושה בצהוב כצבע ארגון פתח) שנאנסת על ידי ישראל (המיוצגת על ידי דמות סטריאוטיפית של יהודי), כאשר במקביל דמות מעזה קוראת לעברה: **"הגדה, התקוממי! הגני על כבודך ועל ילדיך"**. בתגובה עונה הגדה: **"הייתי רוצה, אולם אין לי אישור (לכך)"**, ברקע נראה חייל של הרשות אדיש לאירועים. הקריקטורה עוררה סערה וכעס ברחוב הפלסטיני, בעקבותיו חמאס נאלצה להסיר את הקריקטורה מחשבון הטוויטר שלה ולהתנצל. האומן הסיר את הקריקטורה מחשבון הפייסבוק שלו, ובמקומה העלה קריקטורה המהווה למעשה את המשך האירועים: הופיעה אישה נוספת אשר מכונה אף היא "הגדה", אולם לבושה ירוק כצבע חמאס, ולא צהוב, כצבע פתח. האישה החדשה נוזפת בראשונה בעודה מחזיקה סכין המגואל בדמו של היהודי ההרוג: **"אני אשיג את מה שמגיע לילדיי ואת מה שמגיע לך, רשות הקלון!"** (כינוי לרשות הפלסטינית). כך הפנה האומן את הביקורת כלפי הרשות, ולא כלפי תושבי הגדה כולם, תוך שהוא רומז כי תושבי הגדה המתקוממים נגד ישראל משתייכים לחמאס ולא לפתח⁴⁵.

⁴³ הסבר סיבתי אפשרי למיעוט התכנים שנוצרו באיו"ש הוא הקושי ליצור תכנים אלו באיו"ש בשל מאמצי הסיכול של כוחות הביטחון הישראליים (ואף כוחות הביטחון של הרשות) נגד אולפנים וגופי תקשורת מקצועיים הפועלים באיו"ש במטרה לעודד פיגועים ואלימות נגד ישראל.

⁴⁴ دعاء فايز شاهين، الانتفاضة الفلسطينية الثالثة توحّد غزة والضفة إلكترونياً (האינתיפאדה הפלסטינית השלישית מאחדת את עזה והגדה באופן אלקטרוני), אתר NoonPost, אוקטובר 2015: <http://www.noonpost.net...>

⁴⁵ איתמר מרכוס, "חמאס מתנצלת על פרסום קריקטורה בה נראה יהודי אונס אישה המייצגת את הגדה המערבית", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוגוסט 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15564

איור 4 - קריקטורות של האומן בהא' יאסין מעמוד הטוויטר של חמאס

תיעוד הפיגועים בשל נגישות התקשורת באמצעות הטלפונים החכמים

תופעה ייחודית, ואולי התופעה האינטרנטית המרכזית במהלך אירועי האינתיפאדה נבעה מהתיעוד הנרחב של הפיגועים וניסיונות הפיגועים במצלמות האבטחה ובטלפונים חכמים, והפצתם בתפוצה רחבה ברשתות החברתיות בזמן קצר. תיעוד של פיגועים רבים הופץ בקבוצות וואטסאפ וביתר הרשתות החברתיות (הן ישראליות והן פלסטיניות), כשהוא כולל תיעוד של ביצוע הפיגועים, חיסול או פציעת המפגעים על ידי כוחות הביטחון או אזרחים ישראלים, וכן הצגה של פצועים והרוגים ללא צנזורה או סינון תוכן כלשהו. התפוצה הנרחבת של הצילומים, לצד המהירות שבה הם הגיעו לרשתות החברתיות הפכו לחלק אינטגרלי מההתרחשות בשטח, תוך שהם מעצימים את ההד וההשפעה של הפיגוע ובפרט את האפקט הפסיכולוגי של הפחד שכל אירוע יצר. ניתן לראות בתופעה זו טשטוש הגבולות בין העולם הווירטואלי לעולם המציאותי. מחד, ההתרחשות בעולם הווירטואלי מזינה את המוטיבציה של מפגעים פוטנציאליים לצאת ולבצע פיגועים בעקבות החשיפה לאירועים קודמים. מצד שני, תיעוד האירועים בשטח מופץ במהירות ברשתות החברתיות ומגדיל את השיח והעיסוק בנושא האינתיפאדה והפיגועים⁴⁶.

עירוב זה בין המציאות הווירטואלית ובין ההתרחשויות בשטח הפך את הרשתות החברתיות והעולם הווירטואלי למרכזי ומשפיע בדרכים שונות. תיעוד הפיגועים שימש כחומר גלם מרכזי בסרטוני תעמולה רבים שנפוצו ברשתות החברתיות. תיעוד הפיגועים תפס חלק מרכזי במנגנון התעמולה הפלסטיני, לצד החומרים הקלאסיים שנעשה בהם שימוש עד כה, תיעוד

⁴⁶ על ההשפעה ההדדית של המציאות הפיזית והמציאות הווירטואלית, ראהטל פבל, ראיון לתוכנית "הערב בשש" ערוץ 1, אוקטובר 2015:

המפגעים בחייהם ותיעוד הלוויותיהם. ברשתות החברתיות הפלסטיניות שימשו אותם חומרי התיעוד להעצמת המוטיבים של הגבורה וההקרבה של המפגעים. דוגמא מייצגת לתופעה ניתן לראות בקליפ של השיר "עשאק אלטען" (אוהבי הדקירה), שנוצר באולפני ערוץ אלאקצא⁴⁷. נושא השיר הינו המאבק על ירושלים ואלאקצא, וכל בית בשיר עוסק במפגע אחר ובפיגוע שביצע, תוך הצגת תיעוד מחייו של המפגע, מהלוויית המפגע, וכן תיעוד הפיגוע שביצע⁴⁸.

איור 5 - פתיח לקליפ "עשאק אלטען", אולפני ערוץ אלאקצא

קליפ אחר שנוצר על ידי סיעת הסטודנטים של חמאס בעיר רפיח שברצועת עזה, "אטען יא אבן אלצ'פה" (בן הגדה המערבית, דקור!), קורא באופן מפורש לביצוע פיגועי דקירה ודריסה, תוך שהוא עושה שימוש באותם חומרי מקור של תיעוד הפיגועים. בקליפ מופיע זמר באולפנים בעזה כשהוא מחזיק סכין וקורא במילות השיר לאנשי הגדה לקחת חלק בביצוע הפיגועים באמצעות דקירה או דריסה, לאורך הקליפ מופיעים ברקע סרטונים ותמונות שמתעדים את ביצוע הפיגועים⁴⁹.

⁴⁷ ערוץ אלאקצא הינו ערוץ טלוויזיה פלסטיני של תנועת חמאס הפועל בעזה, החל משנת 2006.

⁴⁸ שיר של ערוץ אלאקצא המורכב מקטעי פיגועים מתועדים שנפוצו ברשת, תיעוד הלוויות וקטעי ארכיון אגנייה شهداء الأقصى - الإنتفاضة الثالثة (שיר השהידים של אלאקצא - האינתיפאדה השלישית):

<https://www.youtube.com/watch?v=qS0d26N2mxY>

⁴⁹ שיר של סיעת הסטודנטים של חמאס ברפיח קליב אטען יא ابن الضفة قاوم (קליפ - בן הגדה, דקור! התנגד!): <https://www.youtube.com/watch?v=1k56jgXj6fA>

⁵⁰ ראה בהמשך הפרק עוד על חלקם של אולפני התקשורת וגורמים מחוץ לאיו"ש בעידוד האינתיפאדה.

סרטונים אלו מדגימים את מאפייני השימוש בתיעוד הפיגועים באמצעות הרשתות החברתיות, על ידי גורמים בעלי עניין להתסיס את הרחוב הפלסטיני בשאיפה לעודד את המשך הפיגועים. תיעוד הפיגועים ואף תיעוד חיסול המפגעים לא מעורר חשש או פחד בקרב מפגעים עתידיים, אלא תגובה הפוכה של הערצה, רצון לחיקוי או לנקמה. המפגעים מוצגים כמודל לחיקוי, הפיגועים מוצגים כפעולות גבורה והתנגדות, והתוצאות של הפיגועים מוצגות כזעזוע של החברה הישראלית ופגיעה בתחושת הביטחון.

הפצת שירים, וקליפים ביוטיוב וברשתות החברתיות

לבד מהפצת קליפים וסרטונים המתעדים את הפיגועים, במהלך האינתיפאדה עשו הפלסטינים שימוש נרחב ברשת יוטיוב (youtube) על מנת להפיץ שירים העוסקים בקריאה לקחת חלק במאבק בישראל ובביצוע הפיגועים. השירים שהופצו ברשתות החברתיות הפכו להיות פס-הקול של האינתיפאדה וזכו לפופולאריות רבה ברחובות איו"ש ובעזה. שירים אלו הושמעו בתחנות הרדיו הפלסטיניות, נמכרו בחנויות המוזיקה, והופצו ברשתות החברתיות באופן נרחב⁵¹. אלו כוללים הן שירים חדשים שחוברו במהלך חודשי האינתיפאדה, לצד שירים מוכרים מהשנים האחרונות⁵². דוגמא לשירים המקוריים שחוברו בתקופה זו והופצו ברשתות החברתיות הינה שיר אישי שפרסם הזמר הפלסטיני המפורסם מחמוד עסאף, בקריאה לעידוד ההתנגדות ולהמשך ביצוע הפיגועים. בשיר "יא ימה האדי רגאלכ" (מולדת, אלו הגברים שלך) הוא פונה למולדת ולעם הפלסטינים בקריאה להמשך המאבק בישראל, בכל אחד מבתי השיר הוא פונה לפלסטינים היושבים בערים אחרות ברצועת עזה, באיו"ש ובישראל בקריאה לקחת חלק בביצוע הפיגועים והמאבק בישראל⁵³.

תיוגים ("האשטאג") בטוויטר ובפייסבוק

עם תחילת גל הפיגועים ופריצת האינתיפאדה החלו הפלסטינים וגולשים רבים מהעולם הערבי לעשות שימוש נרחב ברשתות החברתיות באמצעות תיוגים, "האשטאגים", של מסרים מרכזיים ופשוטים. השימוש בתיוגים מיוחד בכך שבאמצעותו כל גולש הכותב מסרים ברשתות החברתיות יכול לצד האמירה האישית שלו לתייג ולסווג את המסרים שלו באופן שיזדהה עם מסר ברור ופשוט שרבים עושים בו שימוש. כך, עם תחילת האירועים, החלו הגולשים לעשות שימוש נרחב בתיוגים הבאים: #האינתיפאדה_פרצה,

⁵¹ איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "שירים המעודדים טרור ואלימות הופכים ללהיטים פלסטינים", מבט לתקשורת הפלסטינית, נובמבר 2015. http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16209

⁵² ראה לדוגמה מקבץ שירים מקוריים לצד שירים ישנים באתר יוטיוב: مجموعة من أناشيد انتفاضة القدس - ثورة السكاكين 2015 (קובץ מזמורים אינתיפאדת אל קודס - מהפכת הסכינים 2015): <https://www.youtube.com/watch?v=-xBvYk62Po8>

⁵³ שירו של הזמר המפורסם מחמוד עסאף: محمد عساف يغني للانتفاضة الثالثة (מחמוד עסאף שר על האינתיפאדה השלישית) <https://www.youtube.com/watch?v=C8Ee3-sRGAE&index=14&list=RDqS0d26N2mxY>

#האינתיפאדה_השלישית, #אינתיפאדת_ירושלים, #אינתיפאדת_הסכינים, #שחיתות_היהודים⁵⁴. מצייצים רבים בהאשטאגים אלו, בירכו על הפיגועים, כינו את מבצעייהם "גיבורים", איימו בפיגועים נוספים בקרוב ועודדו אחרים לבצע פיגועי דקירה דומים⁵⁵. עם זאת, לאורך חודשי האינתיפאדה לא נעשה שימוש אחיד ורצוף בכלל התיוגים האלו, והשינויים בהם יכולים לסייע לנו להבין את השינויים בהלכי הרוח בקרב הגולשים הפלסטינים והערבים לאורך התקופה.

כך כבר בתחילת חודש אוקטובר 2015 החלו גולשים לעשות שימוש נרחב בתיוג #האינתיפאדה_פרצה, עד כדי אלפי ציוצים ביום ברשת טוויטר לבדה. השימוש בתגית זו החל כבר במהלך אירועי החיכוך במזרח ירושלים בשנה שקדמה לאירועי אינתיפאדת אל קודס, אולם, עם תחילת האירועים בראשית אוקטובר 2015, התרחב השימוש בתגית זו במקביל לריבוי האירועים האלימים בשטח⁵⁶. במקביל לתגית זו התרחב גם השימוש בתגית #אינתיפאדת_אלקודס, ועוד במהלך חודש אוקטובר הגיע השימוש בתגית זו לכדי 27 אלף תיוגים ברשת טוויטר לבדה ביום בודד. כך גם החל להתרחב מאוד השימוש בתגית #האינתיפאדה_השלישית. השימוש בתגיות אלו מבטא את הדעה הרווחת בקרב הגולשים הפלסטינים והערבים עם תחילת האירועים, כי לא מדובר בעוד "צבר אירועים", או "גל טרור בהיקף מוגבל". השימוש בתגיות אלו מהווה קביעה לצד משאלת לב של ציבור הגולשים כי האירועים שהחלו בתחילת חודש אוקטובר מהווים תחילתה של אינתיפאדה חדשה, אשר מהווה המשך לאינתיפאדות הראשונה והשנייה⁵⁷. עוד בסיום שנת 2015 החלו הגולשים לעשות שימוש נרחב בתיוג #האינתיפאדה_נמשכת (#الانتفاضة_مستمرة), החל ממרץ 2016 התרחב השימוש בתגית זו ברשתות החברתיות ואף באמצעי התקשורת השונים⁵⁸.

⁵⁴ #الانتفاضة_انطلقت (האינתיפאדה פרצה); #الانتفاضة_الثالثة (האינתיפאדה השלישית), #انتفاضة_القدس (אינתיפאדת ירושלים), #انتفاضة_السكاكين (אינתיפאדת הסכינים), #نحر_اليهود (שחיתות היהודים)

⁵⁵ המרכז לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממר"י), "הרשתות החברתיות כבמה להסתה לפיגועים – תשבחות למבצעי פעולות הדקירה ואיומים בביצוע פיגועים נוספים", אוקטובר 2015: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=3982

⁵⁶ ראמי חידר, #الانتفاضة_انطلقت ينتشر على وسائل التواصل الاجتماعي (ההאשטג "אינתיפאדה פרצה" – אנטלקת – האינתיפאדה פרצה, התפרסם באמצעי התקשורת החברתית) אתר "ערב48", אוקטובר 2015: <http://www.arab48.com...>

⁵⁷ אחמד עבד אלעאל, "انتفاضة إلكترونية بمواقع التواصل دعماً للقدس" (אינתיפאדה אלקטרונית באתרי התקשורת לתמיכה בירושלים), אלג'זירה, אוקטובר 2015: <http://www.aljazeera.net/news/trends/2015/10/28...>

⁵⁸ לדוגמה ראה שימוש בטוויטר בהאשטאג #الانتفاضة_مستمرة (האינתיפאדה נמשכת): <https://twitter.com/search...>

לצד השימוש בתגיות אלו, נעשה שימוש בתגית #שחיטת_היהודים על ידי ציבור גולשים שמרביתו לא עושה שימוש בתגיות שפורטו לעיל. ציבור גולשים זה ברובו ניכר כבעל נטייה לתפיסה הסלפית בכלל, ובפרט כתומכי "המדינה האסלאמית" (דאע"ש). השימוש בתגית זו מבטא שאיפה בעלת מאפיינים דתיים יותר, ואינה עושה שימוש במונח "אינתיפאדה" בשל ההקשרים הלאומיים של מונח זה, המנוגדים לתפיסה הסלפית. תחת זאת, השימוש בתגית זו מתאר את גל הפיגועים לא כאינתיפאדה, אלא כחלק ממאבק דתי בין היהודים ובין המוסלמים, פעמים רבות תוך התייחסות למפגעים כחיילי הח'ליפות האסלאמית - זו שהוקמה על ידי דאע"ש, או זו שעתידיה לקום⁶⁰.

הפצת דיסאינפורמציה

תופעה אינטרנטית מוכרת שבאה לידי ביטוי במהלך אירועי האינתיפאדה הינה הפצת מידע מוטעה, לעתים באופן מכון ולעתים בלי כוונה, אודות האירועים שהתרחשו בשטח. תופעה זו כללה טענות כלליות לצד האשמות שקריות באירועים ספציפיים (בפרק השני נדון במוטיבים שנעשה בהם שימוש ברשת במהלך האירועים, בין היתר נדון בטענות כי ישראל הוציאה להורג חפים מפשע, וביצעה הפללת גופות בדיעבד באמצעות הנחת סכין בסמוך להן). בפרק זה נדון במקרים קונקרטיים לגביהם הופצה דיסאינפורמציה, אשר השפיעה רבות על דעת הקהל, ואף על בכירים פלסטינים. מקרה מפורסם הייתה טענה שהטיח יושב ראש הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס (אבו מאזן), בעקבות שמועות ותמונות שהוצגו ברשתות החברתיות באופן מטעה, כי ישראל "הוציאה להורג" את הנער-המפגע בן ה-13, אחמד

⁵⁹ אחמד עבד אלעאל, שם.

⁶⁰ ממרי, הרשתות החברתיות כבמה להסתה לפיגועים.

מנאסרה, לאחר שטענה באופן שקרי כי התכוון לבצע פיגוע בירושלים. בתגובה לטענות אלו פורסמו בתקשורת הישראלית תמונות של הנער מאושפז בבית החולים "הדסה" בירושלים, וכן פורסם ברשתות החברתיות סרטון של משטרת ישראל, בו נראים במצלמות אבטחה שונות באזור אחמד מנאסרה ובן דודו שהיה שותפו בביצוע הפיגוע, מסתערים בסכינים שלופות על עוברים ושבים ותוקפים אותם בסכינים⁶¹.

⁶¹ דנה סומברג, "תיעוד: המחבל בן ה-13 שאבו מאזן טען שמת, חי ובהכרה מלאה", 15 באוקטובר, אתר "מעריב": <http://www.maariv.co.il/news/military/Article-502561>

פרק שני – מוטיבים מרכזיים בשיח הגולשים

ברשתות החברתיות

בפרק הקודם עסקנו בתופעות אינטרנטיות המאפיינות את אירועי אינתיפאדת אל קודס. בפרק זה נדון בתופעות אלו מנקודת מבט שונה, נבקש לבחון מהם המוטיבים המרכזיים בהם עשו הגולשים שימוש בשיח ברשתות החברתיות סביב אירועי אינתיפאדת אל קודס. לאורך פרק זה נדון במוטיבים המרכזיים בשיח הגולשים, ביחס לכל מוטיב נבקש לבחון מהם מאפייניו, כיצד הם באו לידי ביטוי באמצעי התקשורת השונים באינטרנט וברשתות החברתיות וכיצד מוטיבים אלו באו לידי ביטוי במציאות בשטח.

ישנו קושי מהותי בדיון אודות מוטיבים מרכזיים בשיח המונים של קבוצה בעלת מאפייני זהות שונים ונבדלים. בפרט הדבר בולט בדיון המתנהל בחברה הישראלית כלפי החברה הפלסטינית ולהפך. למרות הקרבה הגיאוגרפית והחיכוך היומיומי בין בני שתי קבוצות אלו, נראה כי מושגים שנראים ברורים מאליהם לקבוצה אחת, נשמעים חסרי כל שחר עבור חברי הקבוצה השנייה. רבים מהמוטיבים המרכזיים שהופיעו ברשתות החברתיות ובתקשורת הקלאסית כוללים מושגים בסיסיים אלו, אמיתות יסוד של כל צד שהצד השני מתקשה לקבלן ובוודאי לא רואה בהן עמדות לגיטימיות⁶². נפרט

מסגד אלאקצא בסכנה

על פי הנרטיב הפלסטיני הרווח בציבור הרחב, אין עוררין על כך שמסגד אלאקצא נתון בסכנה בשל היומרות של ישראל לפגוע בו. פגיעה זו יכולה לבוא לידי ביטוי בהריסת המסגד במטרה להקים את בית המקדש היהודי על שטחו, או באופן מצומצם יותר בצעד ראשון של מתן היתר ליהודים דתיים להתפלל בהר הבית ואף להקצות לשם כך מקום ומועד קבועים ("חלוקת ההר", בדומה למודל הנהוג במערת המכפלה בחברון). חשש זה עמד בבסיס לפרוץ האירועים (בדומה לאינתיפאדה השנייה), והוא זכה לתהודה אדירה ברשתות החברתיות, לצד התקשורת הממסדית. בחירת הכינוי "אינתיפאדת אל קודס" (אינתיפאדת ירושלים) מעידה על חשש זה, אשר קיבל מקום מרכזי ביותר במהלך האירועים בכלל הכלים של הרשתות החברתיות: בקליפים, בשירים, בקריקטורות, בפוסטים של גולשים ובציורים בטוויטר. עליה להר הבית של פוליטיקאים ישראלים מדרגים שונים, זוכה לכיסוי גדול בהרבה בתקשורת הפלסטינית ביחס לתקשורת הישראלית, ובאופן בולט הרבה יותר ברשתות החברתיות⁶³.

⁶² שמרית מאיר, "דברים שפלסטינים באמת חושבים", ליברל, אפריל 2016: http://theliberal.co.il...

⁶³ שמרית מאיר, שם.

שהיד הוא שהיד

אקסיומה נוספת שנראה כאילו היא ברורה מאליה ואינה מצריכה יחס כלשהו הינה מעמדו של המפגע שזכה למות-קדושים כ"שהיד". בעוד בישראל מבצעי פיגועי הדקירה מכונים "מחבלים", "מפגעים", או אפילו באופן ניטראלי "דוקרים" או "דורסים", בחברה הפלסטינית זוכים כולם ללא יוצא מן הכלל למעמד בעל ההקשר החיובי של "שהיד", הן בתקשורת הממסדית והן ברשתות החברתיות. פער תפיסתי זה בא לידי ביטוי באופן הבוטה ביותר בראיון שהעניק יו"ר הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, אבו מאזן, לעיתונאית הישראלית אילנה דיין. עבאס הציג לדיין הסבר מרתק לפשר הפער בין התנגדותו הברורה לביצוע פיגועי הדקירה, ובין התמיכה שהרשות מעניקה למשפחות המפגעים, מכתבי התנחומים שהוא עצמו שלח⁶⁴, והכינוי המכובד "שהיד" שהם מכונים בפי כל:

כשהוא (=המפגע) מת, הוא הופך לשהיד... כשהוא מת זה כבר עניין אחר, אני לא רוצה שהוא יהיה שהיד, אני רוצה שהוא יחיה. אבל, אחרי שהוא מת זה נגמר. אני לא יודע לאן הוא הולך, אז אל תתחשבו אתנו על זה⁶⁵.

התפיסה על מעמד השהיד נובעת מתפיסה דתית ומתפיסת המוות משפיעה עמוקות על האופן בו מוצגים המפגעים ברשתות החברתיות ובתקשורת הפלסטינית. לעולם הם מוצגים באור חיובי, תוך התעלמות מכל אספקט אפשרי של ביקורת כלפי המפגעים - הן על הפיגועים עצמם (כגון הרג חפים מפשע, תקיפת נשים וילדים), והן ביקורת אפשרית על המניעים שעמדו ברקע להחלטתם לבצע את הפיגוע. בתקשורת החברתית וברשתות החברתיות פרסמו דברי תמיכה ושבח במפגעים ובפעולותיהם, על ידי הציבור הרחב, כמו גם על ידי פוליטיקאים ומנהיגים פלסטינים מכלל קצוות הקשת הפוליטית. כך פורסמו דברי שבח והלל בעמודי הפייסבוק והטוויטר הרשמיים של פתח וחמאס ויתר התנועות הפוליטיות, וכן בעמודים אישיים של אנשי ציבורי פלסטינים רבים ואף של המחבלים עצמם ובני משפחותיהם⁶⁶.

⁶⁴ בהקשר זה ראה: צבי יחזקאלי, אביעד גליקמן, וחזי סימנטוב, "אבו מאזן להורי המחבלת: שהידה שהרוותה בדמה הטהור את אדמת פלסטין", נענע, מרץ 2016: <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1179766>

וכן: המכון לחקר המזרח התיכון, "יו"ר הרש"פ מחמוד עבאס באגרת תנחומים למשפחת המחבלת שביצעה פיגוע דריסה", ממר", מרץ 2016: http://www.memri.org/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=4092

⁶⁵ אילנה דיין, "אבו מאזן: נתניהו הוא הפרטנר, אני עדיין מושיט לו יד", עובדה, מרץ 2016 (החל מ-2:00): http://www.mako.co.il/tv-ilana_dayan/2016/Article-954fa443fedc351006.htm

⁶⁶ איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "פולחן דם פלסטיני והאדרת שהידים", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוגוסט 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16528; איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "הורים פלסטינים חוגגים מות שהידים של בניהם המחבלים, הרש"פ מעודדת זאת", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוקטובר 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15881

הקריאה "דקור!"

ביטוי ההסתה הברור והמפורש ביותר שנפוץ ברשתות החברתיות הייתה קריאת הציווי הפשוטה בת המילה האחת "דקור!" (אַטְעֶן). האשטאג של מילה זו (#אטען) זכה לפופולאריות רבה, ואינספור קריקטורות, סרטונים, פוסטים ושירים פורסמו תחת תגית זו. קריאה פשוטה זו חזרה והופיעה על גבי הרשתות החברתיות לאורך האירועים אינספור פעמים, לרוב בצירוף תמונה של סכין ולעתים גם מוטיבים אחרים: מסגד אלאקצא, כלי נשק, חייל או אזרח ישראלי⁶⁷. שירים בעלי שם זה פורסמו באתר יוטיוב וברשתות החברתיות האחרות, לצד תמונות או סרטונים המדמים פיגועי דקירה⁶⁸. בהקשר זה, דרשה שנשא במסגד ברפיח הדרשן מוחמד צלאח אבו רג'ב, זכתה לפרסום נרחב ברשתות החברתיות והפכה לסמל הקריאה "דקור!". במהלך דרשת יום השישי במסגד העירוני שלף הדרשן סכין מעל במת הנאומים והחל לנופף בו תוך שהוא פונה אל הפלסטינים באיו"ש וחוזר שוב ושוב על הקריאה דקרו את היהודים⁶⁹.

פרט לקריאה הפשוטה לבצע פיגועי דקירה, בלטה בשיח הגולשים ברשתות החברתיות קריאה להגדלת האפקטיביות של פיגועי הדקירה באמצעים שונים.. בהאשטאגים רבים שנפתחו בפייסבוק ובטוויטר, גולשים רבים מאיו"ש, מעזה ומהעולם הערבי, ייעצו לפלסטינים באיו"ש כיצד "לייעל" את פיגועי הדקירה ולהגדיל את 'אפקטיביות' הדקירות באמצעים שונים. הגולשים פרסמו סרטונים המדריכים כיצד לדקור אזרחים או חיילים; קראו לגוון את האמצעים במטרה שלא יתגלו בבדיקות הביטחוניות, המליצו להשתמש במזרקים המכילים רעל או בסכינים מורעלים ועוד. כל זאת בכדי להביא לפגיעה מקסימלית בחיי אדם⁷⁰. ביטוי סמלי לקריאות אלו התקיים בעזה, שם במסגרת מחנות הקיץ שקיימה הזרוע הצבאית של חמאס, לצד אימוני הירי עברו החניכים אימונים בשימוש בסכין בדומה לקריאות ברשת⁷¹.

⁶⁷ לדוגמה ראה האשטאג #אטען (דקור) באתר טוויטר:

<https://twitter.com/hashtag/%D8%A7%D8%B7%D8%B9%D9%86>

⁶⁸ ראה לדוגמה השיר جديد راب اظعن صهيوني - اسماعيل تمر (שיר) ראפ חדש "דקור ציוני" - של הזמר אסמאעיל

תמר: <https://www.youtube.com/watch?v=5wgqyWbyvV3U>

⁶⁹ ועד אלאחמד, فيديو.. شيخ في غزة لفلسطيني الضفة شأهرا السكين: اظعن اظعن! (וידאו: שיח' בעזה קורא

לפלסטינים בגדה המערבית כשהוא מנופף בסכין: דקרו דקרו דקרו!), וטן, אוקטובר 2015:

<http://www.watan.com/2015/10/17/.../>

⁷⁰ המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, "הרשתות החברתיות כבמה להסתה לפיגועים(ב): סרטוני הדרכה

ועצות לייעול הפיגועים", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, אוקטובר 2015:

http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=3983

⁷¹ המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, "מחנות הקיץ 2016 בעזה בסימן אינתיפאדת אל-קודס: אימונים

בדקירה, בנשק חי ושימוש במנהרות", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, אוגוסט 2016:

<http://www.memri.org.il/cg...>

הסכין כנשק פשוט וחיסול המפגעים כפשע

מוטיב מרכזי נוסף אשר יש בו הבדלי תפיסה עמוקים בין הציבור הפלסטיני והציבור הישראלי הינו היחס לפיגועי הדקירה. "פעולות הדקירה" נתפסות כמעשה מחאה נואש ולא כמעשה אלים בעלות משמעות צבאית (בניגוד, לפיגועי ההתאבדות או ירי). בעיני הפלסטינים מדובר בפעולת מחאה אישית, הרואית על פי תפיסתם, או מעוררת רחמים במקרים אחרים. ברשתות החברתיות הוצגו מבצעי פיגועי הדקירה כגיבורים או כאריות המאיימים על החיילים הישראליים על אף מותם הצפוי באופן כמעט ודאי. לחילופין (לרוב כאשר מבצעי הפיגועים היו ילדים או נשים) הוצגו המפגעים כפועלים מתוך ייאוש, במטרה להביע מחאה אישית. בכל אופן, הסכינים לא נתפסות כנשק בעל ערך שווה לנשק שנושאים כוחות הביטחון והאזרחים הישראליים, וממילא המוות הכמעט ודאי של מבצעי הפיגועים לא נתפס ככישלון הפעולות, אלא כחלק מאקט המחאה הנואש של מבצעי הפעולות. בהתאם לתפיסה זו דווקא הצלחתם היחסית של הפיגועים לערער את שגרת החיים בישראל עוררה מידה כלשהי של הפתעה ברחוב הפלסטיני. פער תפיסתי זה בא לידי ביטוי באופן נרחב ברשתות החברתיות, בקריקטורות רבות מספור הוצגו הסכינים כנשק המבטא גבורה וצורת מאבק הדומה לאבן ולקלע, בניגוד לאמצעי נשק חם - רובים אקדחים או מטענים. זאת, על אף המטרה המשותפת של הסכין והאבן ביחד עם הרובה והטילים - שחרור אלאקצא וירושלים⁷². דוגמא יפה לפער התפיסתי בנוגע לסכין ניתן לראות בקריקטורה של האומן הפלסטיני מהרצועה בהא' יאסין. דמות הפלסטיני הדוקר מופתע כביכול מההצלחה של הסכין הפשוטה מול החיילים הישראליים החמושים⁷³.

איור 7 - קריקטורה של האומן העזתי בהא' יאסין

⁷² לדוגמא ראה: بالصور .. رسوم كاريكاتورية تضامنية مع انتفاضة القدس, (אלבום תמונות - קריקטורות מביעות סולידאריות עם אינתיפאדת אל קודס), ראיא אלאח'בארי, דצמבר 2015:

<http://royanews.tv/news/60966/%D8%A8%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%88%D8%B1>

⁷³ كل الناس « كاريكاتير » انتفاضة القدس (אתר כל האנשים, קריקטורות, אינתיפאדת אל קודס):

<http://www.kolalnastv.com/caricature/174597.html>

בהתאם לתפיסות אלו ביחס לפיגועי הדקירה ומהות השימוש בסכינים כפי שהן באו לידי ביטוי ברשתות החברתיות, זכו פיגועי הדקירה לתמיכה עממית נרחבת בציבור הפלסטיני, אשר ראה בהם אופן מאבק שונה מ"אינתיפאדה חמושה". על פי סקר של מרכז הפלסטיני למדיניות ולמחקרי סקרים (PSR), במהלך דצמבר 2015, שני שלישים מהציבור הפלסטיני תמך בהמשך קיום פיגועי הדקירה⁷⁴.

בהתאם לתפיסת הסכין כנשק פשוט, חיסול המחבלים במהלך ולאחר פיגועים נתפס כ"הוצאה להורג ללא משפט" המהווה צעד לא מוצדק, ופשע של ממש אשר מצדיק נקמה ופיגועים נוספים. טענה דומה הרווחת מאוד בשיח הרחוב הפלסטיני ובשיח הגולשים היא כי ישראל עושה שימוש בסכינים כתירוץ להוצאות להורג, כאשר רק לאחר מעשה 'שותלים' סכין בזירת האירוע בסמוך לגופה. טענות אלו קיבלו ביטוי תוך שהן מעורבות זו בזו בהיקף נרחב מאוד ברשתות החברתיות ואף הושמעו בעיתונות ברדיו ובטלוויזיה הממסדיים⁷⁵. ביטוי מייצג של מגמה זו ברשתות החברתיות ניתן לראות בקריקטורה שהתפרסמה ברשת של האומן הירדני לטיף פתיאני - "הרוג, הוסף סכין, צלם תמונה"⁷⁶.

איור 8 - קריקטורה של האומן הירדני לטיף פתיאני

⁷⁴ על פי, נאן ז'אק זילברדיק, "שני שלישים מהפלסטינים בעד פיגועי דקירה", מבט לתקשורת הפלסטינית, דצמבר 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16725

⁷⁵ איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "הרש'פ: ישראל ממציאה פיגועי דקירה כדי להפיל פלסטינים", מבט לתקשורת הפלסטינית, נובמבר 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16052

⁷⁶ לטיף פתיאני, "أقتل .. ضع سكين .. خذ صورة" (הרוג, הוסף סכין, צלם תמונה), רא'יא אלאח'בארי, נובמבר 2015: <http://royanews.tv/news/63887/%D8%A3%D9%82%D8%AA%D9%84>

פיגועי הדקירה כביטוי ייאוש - "בהמש"

הייאוש כמניע העומד מאחורי פיגועי הדקירה ופעולות נוספות בא לידי ביטוי ברשתות החברתיות בקריאה בת המילה האחת "בהמש!" (לא חשוב). ההופעה הראשונה של מילה זו בהקשר זה מקורה בעימות שגרתי בחברון בין חיילי צה"ל לתושב מקומי מבוגר כשנה לפני פרוץ האירועים. בתקרית תועד התושב קורא לעבר החיילים קריאה זו בתגובה להאשמה מצדם כי הצעירים במקום מיידים אבנים לעברם. לאחר שהועלה לרשתות החברתיות סרטון המתעד את התקרית, הפכה הקריאה לסמל של ייאוש עבור הפלסטינים אשר פועלים מתוך ייאוש בשל התחושה כי לא נותר עוד דבר להפסיד. על פי קריאה זו מצב הפלסטינים תחת שליטת ישראל נואש ואין להם עוד מה להפסיד, ועל כן הם יכולים להתמודד עם כל צעד של צה"ל וישראל נגדם - ירי, מעצר, אלימות ועוד. ביטוי לרוח זו ברשתות החברתיות הופיע בדמות שיר שנקרא "בהמש" של הזמר הפלסטיני קאסם אלנג'אר אשר פורסם בסוף שנת 2015. הזמר מופיע לבוש חולצה עם ההאשטאג #בהמש, ובבתי השיר הוא מפרט כי על כל צעד של ישראל לדיכוי הפלסטינים עליהם להשיב לישראל תשובה בת מילה אחת - בהמש!

77.

איור 9 - הקליפ "#בהמש" של הזמר קאסם אלנג'אר

77 השיר קאסם النجار _ #بهمش _ جديد 2015 - קאסם אלנג'אר #בהמש (לא חשוב) חדש, 2015:

https://www.youtube.com/watch?v=HRBu4E2_MBI&index=2&list=RDgS0d26N2mxY

ראה גם, איתמר מרכוס ונאן ז'אק זילברדיק, "סרטון ביתי בעמוד פייסבוק פלסטיני – ילדה מעודדת פיגועי דקירה נגד יהודים", מבט לתקשורת הפלסטינית, נובמבר 2015:

http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=472&fld_id=473&doc_id=16844

סיכום ומסקנות

עבודה זו נועדה לבחון ולאפיין את הקשר בין המציאות הצבאית והאזרחית בשטחי ישראל ואיו"ש במהלך אירועי אינתיפאדת אל קודס, ובין ההתרחשויות שהתקיימו באותה התקופה בעולם הווירטואלי של הרשתות החברתיות. בחנו קשר זה בשני חלקים, בראשון עסקנו במאפיינים של השימוש ברשתות החברתיות במהלך האירועים וכיצד כל אחד ממאפיינים אלו בא לידי ביטוי במציאות בשטח. ראינו כי הרשתות החברתיות היו תשתית משמעותית לגיוס והסתה של מפגעים פוטנציאליים לצאת לבצע פיגועים, אף שהן לא היו הגורם הבלעדי לכך. בפרט הצגנו את המצוקות האישיות, תופעת החקיינות, וההקשר המקומי כמרכיבים מרכזיים נוספים שתורמו להחלטה של מפגעים לבצע פיגועים (גם גורמים אלו קיבלו ביטויים ברשתות החברתיות). בהמשך ישיר לכך, הצגנו את פעילות הסיכול של גופי הביטחון הישראליים, אשר פועלים למניעה וסיכול של פיגועי טרור באמצעות מעקב ברשתות החברתיות אחר מפגעים פוטנציאליים.

בהמשך פרק זה עסקנו במאבק וביריבות האידיאולוגית בין הפלגים הפלסטינים השונים, והראינו כיצד הוא בא לידי ביטוי ברשתות החברתיות סביב האירועים באמצעות נטילת אחריות על פיגועים וההכרזה על מפגעים שנהרגו כשייכים לתנועה. היקף ההשקעה המשמעותי של הארגונים הפלסטינים ברשתות החברתיות שימש לנו כעדות לחשיבות שהם מייחסים לפעילותם במרחב זה ולתועלת שהם מייחסים לפעילות זו. בהקשר זה בלט חלקם הגדול מבין כלל המפגעים של אלו שפעלו שלא במסגרת ארגונית וללא שייכות ארגונית לפלג ספציפי. עבור מפגעים אלו שיצאו לבצע פיגועים מבלי להשתייך לארגון ספציפי, הרשת החברתית שימשה כתחליף לתשתיות ההסתה, הגיוס והארגון של ארגונים פלסטינים, זאת בניגוד לעבר ובפרט לאינתיפאדות הקודמות. בהקשר זה הזכרנו את פעילות ארגון 'המדינה האסלאמית' וההזדהות של גורמים מקומיים עם ארגון זה, אשר עושים שימוש נרחב ברשתות החברתיות ככלי תקשורת, ארגון, גיוס ופעילות מרכזי.

לאחר העיסוק במאבק בין הארגונים הפלסטינים כפי שהוא בא לידי ביטוי ברשתות החברתיות עסקנו במאפיין הגיאוגרפי של השימוש ברשתות החברתיות, ולמדנו כי גורמים מעזה ומחו"ל לקחו חלק פעיל באירועים שהתרחשו באיו"ש באמצעות הרשתות החברתיות. במהלך אירועי האינתיפאדה בלטה העובדה כי חלק משמעותי מהתכנים שהופצו ברשתות החברתיות (קליפים, קריקטורות, פוסטים ועוד), הן כאלו שנוצרו ע"י גורמים מקצועיים והן כאלו שאינם, מקורם ברצועת עזה. עובדה זו הושפעה באופן משמעותי מהמאבק בין הארגונים הפלסטינים, והיא מעידה על מאמצים של חמאס להשפיע על האירועים בשטח באמצעות הרשתות החברתיות.

תחום נוסף שעסקנו בו הינה היכולת של האדם הפשוט שנקלע לאירועים לתעדם ולהפיץ את התיעוד ברשתות החברתיות במהירות ובתפוצה רחבה באמצעות הטלפונים החכמים. יכולת זו השפיעה באופן משמעותי על התכנים אליהם נחשפו הציבור הרחב הישראלי, הפלסטיני ואף בעולם כולו. עצם החשיפה הרבה של הגולשים ברשתות החברתיות לתכנים אלו עודדה רבים לקחת חלק פעיל בהתרחשויות בשטח, תוך שהיא יוצרת עירוב מתמשך ומתעצם בין המציאות בשטח והמציאות במרחב הווירטואלי. לצד צילומים אלו, שירים וקליפים של זמרים ויוצרים שהועלו לרשתות החברתיות היו "פס-הקול" ומוזיקת הרקע של האירועים לצד קטעי הווידאו. סרטונים, קליפים ושירים אלו זכו לחשיפה נרחבת בציבור, והעמידו את האירועים הביטחוניים במרכז השיח הפלסטיני, ברחוב וברשתות החברתיות.

בסיום פרק זה עסקנו בשני היבטים נוספים של האירועים, הראשון הינו השימוש בתגיות ("האשטאג") ברשתות החברתיות ככלי להעברת מסרים להמונים ועל ידי ההמונים ברשתות החברתיות. באמצעות שימוש בתגית כזו או אחרת יכולים הגולשים להביע הזדהות עם קריאות אלו או אחרות, וכך ליצור אפקט מתמשך במטרה ליצור מסה של גולשים המביעים הזדהות עם רעיונות מוכרים. היבט נוסף ונפוץ ברשתות החברתיות הינו הפצת מידע שקרי ודיסאינפורמציה ברשת, בזדון או בלי מתכוון, במטרה לקדם מסרים שונים. הדגמנו את הפשטות של אפשרות הפצת המידע השקרי ברשתות החברתיות, וכן מקרים בולטים לכך במהלך האירועים.

בחלק השני של העבודה עסקנו במוטיבים מרכזיים שבלטו בשיח הגולשים ברשתות החברתיות, אשר באמצעותם למדנו אודות האידיאולוגיה, השאיפות, הפחדים ותפיסת המציאות של ציבור הגולשים מאיו"ש, עזה והעולם הערבי. ביחס לכל אחד ממוטיבים אלו הדגמנו כיצד הוא מלמד אותנו על המוטיבציה של הציבור הפלסטיני העומדת מאחורי האירועים הציבוריים ומאחורי ההחלטות האישיות של מפגעים רבים. הרשתות החברתיות שימשו לנו צוהר להבין את יחס החברה הפלסטינית למגוון נושאים: החשש האמיתי מפגיעה ישראלית במסגד אלאקצא כפי שהיא באה לידי ביטוי מעל כל במה ובאופנים מגוונים ברשתות החברתיות. למדנו על היחס החיובי כלפי המפגעים והיעדר ביקורת כלשהי כלפיהם, אף מצד אלו המתנגדים לעצם ביצוע הפיגועים. למדנו על היחס הסלחני כלפי פיגועי הדקירה וראייתם כביטוי ייאוש, ולא כאקט צבאי משמעותי, ולצד זאת נחשפנו למנגנון ההסתה המפורשת הקורא לתושבים באיו"ש באופן המפורש ביותר - דקרו!

לסיכום, באמצעות העיסוק מקרה הבוחן של אירועים אינתיפאדת אל קודס, ניתן ללמוד על הקשרים ההדדיים בין המציאות בשטח והמציאות ברשתות החברתיות באופן שיכול להיות רלוונטי גם לאירועים בזירות שונות ובמועדים שונים. למדנו כי שהרשתות החברתיות משתלבות בכלל תחומי החיים ומתקיימים קשרי השפעה הדדיים בין המציאות בשטח

והמציאות הווירטואלית. קשרים אלו משפיעים על מגוון תחומי החיים ובהם גם על אירועים ביטחוניים בעלי ממדים לאומיים. המרחב הווירטואלי של הרשתות החברתיות משתלב בהתרחשות בשטח, תוך שהוא משנה מאפיינים ספציפיים מתוכה. כך לדוגמא, ראינו כי השימוש ברשתות החברתיות מאפשר לגולשים באינטרנט להתגבר על מגבלות גיאוגרפיות, וכך גולשים מעזה ומחו"ל יכולים לקחת חלק פעיל באירועים באיו"ש באמצעות הרשתות החברתיות. כמו כן ראינו כיצד השימוש ברשתות החברתיות מהווה תחליף לתשתיות ארגוניות ממוסדות, עבור מפגעים פוטנציאליים אשר עושים שימוש ברשת כדי לקבל סיוע, אכזונה, ועידוד לביצוע הפיגועים. מנגד, למדנו על החשיבות שמייחסים הארגונים השונים לפעילות ברשתות החברתיות ועל המשאבים הרבים שהם משקיעים בכך. בסיום העבודה ראינו כי הרשתות החברתיות יכולות לשמש כצוהר אשר מאפשר התבוננות והבנה מעמיקה של תפיסות עולם מניעים והבנת המציאות בקרב ציבוריים אחרים. אותם מוטיבים שלמדנו מהרשתות החברתיות במהלך אירועי האינתיפאדה מייצגים אמיתות הבסיסיות בתפיסת העולם של רבים מהפלסטינים. רבות מאמיתות בסיסיות אלו מהוות נקודות המחלוקת המהותיות בין החברות הפלסטינית והישראלית.

ביבליוגרפיה⁷⁸

מקורות בעברית

- אמיר, נועם. "משנים כיוון - מדוע הפלסטינים הסיטו את גל הטרור מירושלים", אתר מעריב, אוקטובר 2015: <http://www.maariv.co.il/news/israel/Article-508541>
- בוחבוט, אמיר.
 - "מסית ברשת לפיגועים? צפה לשיחת אזהרה ממערכת הביטחון", 8 בפברואר 2016. את "וואלה!": <http://news.walla.co.il/item/2932834>
 - "כך דיכאה מפת החום של צה"ל ושב"כ את גל הטרור", 14 באפריל 2016, אתר "וואלה!": <http://news.walla.co.il/item/2952958>
- בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, "הרוגים לאחר מבצע 'עופרת יצוקה'", אוגוסט 2016: <http://www.btselem.org/hebrew/statistics/fatalities/after-cast-lead/by-date-of-event>
- ברקוביץ, שמואל. "האינתיפאדה השלישית - גורמים מאיצים ופתרונות" המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוקטובר 15: http://www.idi.org.il/%D7%A1%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%9E%D7%90%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%9D/%D7%9E%D7%90%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%9D/the_third_intifada
- גבור אסף, "מחיר ההסתה: 68% מהמחבלים השתייכו לחמאס ולפתח", 20 בינואר 2016. אתר NRG: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/749/626.html>
- גבור, אסף ויוחאי עופר. "לוחמת רשת: החיילים שמחפשים את המחבל הבא בפייסבוק", 22 באפריל 2016. אתר NRG: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/771/302.html>
- גזית, שלמה. "אינתיפאדת הסכינים - סיכום ביניים", אתר "על צד שמאל", ינואר 2016: <http://on-the-left-side.org.il/%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%AA%D7%99%D7%A4%D7%90%D7%93%D7%AA-%D7%94%D7%A1%D7%9B%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%A1%D7%99%D7%9B%D7%95%D7%9D-%D7%91%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%99%D7%9D>

⁷⁸ כלל הקישורים לאתרי האינטרנט המופיעים בעבודה עדכניים לתאריך 1 באוקטובר 2016.

[%D7%97%D7%95%D7%A9%D7%91%D7%99%D7%9D-
/%D7%A9%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%AA-%D7%9E%D7%90%D7%99](#)

- המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממר")

- "הרשתות החברתיות כבמה להסתה לפיגועים – תשבחות למבצעי פעולות הדקירה ואיומים בביצוע פיגועים נוספים", אוקטובר 2015: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&ataid=3982
- "הרשתות החברתיות כבמה להסתה לפיגועים(ב): סרטוני הדרכה ועצות לייעול הפיגועים", אוקטובר 2015: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&ataid=3983
- "אנשי פתח, אתרים ויומוני הרש"פ קוראים להמשך האלימות", אוקטובר 2015: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&ataid=3979
- "יו"ר הרש"פ מחמוד עבאס באגרת תנחומים למשפחת המחבלת שביצעה פיגוע דריסה", ממר", מרץ 2016: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&ataid=4092
- "ויכוח בקרב הפלסטינים בעקבות דבריו חסרי התקדים של מחמוד עבאס, נגד פיגועי הדקירה", אפריל 2016: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&ataid=4115
- "מחנות הקיץ 2016 בעזה בסימן אינתיפאדת אל-קודס: אימונים בדקירה, בנשק חי ובשימוש במנהרות", אוגוסט 2016: http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&ataid=4217

- מרכוס, איתמר ונאן ז'אק-זילברדיק.

- "פולחן דם פלסטיני והאדרת שהידים", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוגוסט 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16528
- "חמאס מתנצלת על פרסום קריקטורה בה נראה יהודי אונס אישה המייצגת את הגדה המערבית", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוגוסט 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15564

- "מניעי המחבל המרצח – בהשראת ההסתה של הרש"פ", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוקטובר 2015:
http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15884
- "פתח מעודדת ומאדירה מות-שהידים ורצח ברשתות החברתיות", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוקטובר 2015:
http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15982
- "הורים פלסטינים חוגגים מות שהידים של בניהם המחבלים, הרש"פ מעודדת זאת", מבט לתקשורת הפלסטינית, אוקטובר 2015:
http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=15881
- "שירים המעודדים טרור ואלימות הופכים ללהיטים פלסטינים", מבט לתקשורת הפלסטינית, נובמבר 2015.
http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16209
- "סרטון ביתי בעמוד פייסבוק פלסטיני – ילדה מעודדת פיגועי דקירה נגד יהודים", מבט לתקשורת הפלסטינית, נובמבר 2015:
http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=472&fld_id=473&doc_id=16844
- "שני שלישים מהפלסטינים בעד פיגועי דקירה", מבט לתקשורת הפלסטינית, דצמבר 2015: http://www.palwatch.org.il/main.aspx?fi=157&doc_id=16725
- מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית:
- "הרשתות החברתיות כמקור השראה וחיקוי: ממצאי בדיקת דפי הפייסבוק של מספר מחבלים שביצעו לאחרונה פיגועי ירי, דריסה ודקירה". 22 במרץ 2016:
<http://www.terrorism-info.org.il/he/article/20978>
- "האם גל הטרור הפלסטיני הגיע לסיומי?", 23 במאי 2016:
http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_21008/H_093_16_1564294263.pdf
- סומברג, דנה. "תיעוד: המחבל בן ה-13 שאבו מאזן טען שמת, חי ובהכרה מלאה", אוקטובר 2015, אתר "מעריב": <http://www.maariv.co.il/news/military/Article-502561>
- עזרי עמרם, עופר חדד ועמית ולדמן, תחקיר ערוץ 2, 9 אוקטובר 2015. אתר מאקו:
http://www.mako.co.il/news-military/security-q4_2015/Article-0f3ffb956e64051004.htm
- פבל טל, ראיון לתוכנית "הערב בשש" ערוץ 1, אוקטובר 2015:
<https://www.youtube.com/watch?v=Lpc4nUa8zz4>

- פולבר, שרון וגילי כהן, "המחבלים משרונה פעלו בהשראת דאעש ותכננו לבצע פיגוע המוני ברכבת", 4 ביולי 2016, אתר "הארץ": <http://www.haaretz.co.il/news/law/1.2996083>
- רינגל הופמן, אריאלה. "המסקנה הדרמטית של המומחה לטרור: זו אינתיפאדת חמאס", 11 במרץ, 2016. ידיעות אחרונות: <http://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-4776939,00.html>
- שירות הביטחון הכללי (שב"כ):
 - דו"ח סיכום שנת 2015 בסיכול הטרור, פברואר 2016
<http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/ReportY2015.aspx>
 - מאפייני גל ההסלמה הנוכחי, נובמבר 2015.
<http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/skira101115.aspx>
- שמש, מ' ור' גרין. "המדינה האסלאמית בקמפיין לעידוד פלסטינים לבצע פיגועי בודדים", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממרי"), אוקטובר 2015:
http://www.memri.org/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=875141_memri&act=show&dbid=articles&dataid=3989

מקורות בערבית

- Twitter:
 - الحساب الرسمي - حركة المقاومة الإسلامية - حماس, <https://twitter.com/hamasinfo>
 - حركة التحرير الوطني الفلسطيني فتح / الصفحة الرسمية, <https://twitter.com/fatehorg>
 - حركة فتح في فلسطين https://twitter.com/fateh_org
 - Hashtags: #الانتفاضة_الثالثة, #انتفاضة_القدس, #انتفاضة_السكاكين, #نحر_اليهود, #الانتفاضة_مستمرة, #اطعن
- Facebook:
 - حركة التحرير الوطني الفلسطيني " فتح "/ الصفحة الرسمية: <https://www.facebook.com/Official.Fateh.1965/posts/1750520058540000>
- Youtube:
 - اغنية شهداء الأقصى - الإنتفاضة الثالثة, هوعلا ع"י Khaled Dweik, אוקטובר 2015: <https://www.youtube.com/watch?v=qS0d26N2mxY>

- کلیب اطعن يا ابن الضفة قاوم הועלה ע"י Abo Majd, מאי 2016:
<https://www.youtube.com/watch?v=1k56igXj6fA>
- محمد عساف یغنی للانتفاضة الثالثة, הועלה ע"י عيش للناس, אוקטובר 2015:
<https://www.youtube.com/watch?v=C8Ee3-sRGAE&index=14&list=RDqS0d26N2mxY>
- جدید راب اطعن صهیوني - اسماعیل تمر הועלה ע"י Juba, נובמבר 2015:
<https://www.youtube.com/watch?v=5wqyWbyvV3U>
- مجموعة من أناشيد انتفاضة القدس - ثورة السكاكين 2015, הועלה ע"י اغاني فلسطينية
palestinian songs, מאי 2016:
<https://www.youtube.com/channel/UCB2gQui0rVfFGLYGxOggYQ>
- قاسم النجار _ #بهمش _ جدید 2015, הועלה ע"י موقع كيفك, נובמבר 2015:
https://www.youtube.com/watch?v=HRBu4E2_MBI&index=2&list=RDqS0d26N2mxY
- الاحمد, وعد.. فيديو.. شيخ في غزة لفلسطيني الضفة شاهرا السكين: اطعن اطعن اطعن!, وطن, اكتوبر 2015:
<http://www.watan.com/2015/10/17/%D9%81%D9%8A%D8%AF%D9%8A%D9%88-%D8%B4%D9%8A%D8%AE-%D9%81%D9%8A-%D8%BA%D8%B2%D8%A9-%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B6%D9%81%D8%A9-/%D8%B4%D8%A7%D9%87%D8%B1%D8%A7>
- ياسين, بهاء. كل الناس « كاريكاتير » انتفاضة القدس, اكتوبر 2015:
<http://www.kolalnastv.com/caricature/174597.html>
- عبد العال, أحمد. انتفاضة إلكترونية بمواقع التواصل دعما للقدس, الجزيرة.نت, اكتوبر 2015:
<http://www.aljazeera.net/news/trends/2015/10/28/%D8%A7%D9%86%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B6%D8%A9-%D8%A5%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%B1%D9%88%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%A8%D9%85%D9%88%D8%A7%D9%82%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%88%D8%A7%D8%B5%D9%84-%D8%AF%D8%B9%D9%85%D8%A7-%D9%84%D9%84%D9%82%D8%AF%D8%B3>
- دعاء فايز شاهين, الانتفاضة الفلسطينية الثالثة توحد غزة والضفة إلكترونياً, نونوست, اكتوبر 2015:
<http://www.noonpost.net/%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B6%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A9/%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A9/%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A9/>

[8%A7%D9%86%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B6%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A9-%D8%AA%D9%88%D8%AD%D8%AF-%D8%BA%D8%B2%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%B6%D9%81%D8%A9-%D8%A5%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%B1%D9%88%D9%86%D9%8A%D9%8B%D8%A7](#)

- دعوة الحق، #انتفاضة_القدس: كاريكاتير معبر عن الحالة المأساوية التي وصلت لها القضية الفلسطينية في ظل فتح وحماس، نوفمبر 2015: <https://dawaalhaq.com/post/32924>

- حركة المقاومة الإسلامية - حماس، "فيسبوك" يغلق صفحة حماس على موقعه، مارس 2015: <http://hamas.ps/ar/post/1954/%D9%81%D9%8A%D8%B3%D8%A8%D9%88%D9%83-%D9%8A%D8%BA%D9%84%D9%82-%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9-%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D9%85%D9%88%D9%82%D8%B9%D9%87>

- فتياي، لطيف. أقتل .. ضع سكين .. خذ صورة، رؤيا الإخباري، نوفمبر 2015: <http://royanews.tv/news/63887/%D8%A3%D9%82%D8%AA%D9%84>

- رؤيا الإخباري، بالصور .. رسوم كاريكاتورية تضامنية مع انتفاضة القدس، أكتوبر 2015: <http://royanews.tv/news/60966/%D8%A8%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%88%D8%B1>

- رامي حيدر، #الانتفاضة_انطلقت ينتشر على وسائل التواصل الاجتماعي، عرب48، أكتوبر 2015: <http://www.arab48.com/%D8%B4%D8%A8%D8%A7%D8%A8-%D9%88%D9%85%D8%AC%D8%AA%D9%85%D8%B9/%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1/2015/10/08/%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B6%D8%A9%D8%A7%D9%86%D8%B7%D9%84%D9%82%D8%AA-%D9%8A%D9%86%D8%AA%D8%B4%D8%B1-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D9%88%D8%B3%D8%A7%D8%A6%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%88%D8%A7%D8%B5%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AC%D8%AA%D9%85%D8%A7%D8%B9%D9%8A>